

EEN GELIJKE START

**Een onderzoek
naar kinderen
in armoede onder
21 basisscholen
in Delfshaven**

Iedereen gelijk onderwijs en ondersteuning bieden leidt niet tot gelijke kansen. We moeten iets extra's doen omdat de begintoestand niet gelijk is. Equality (gelijke behandeling) volstaat om die reden niet. In tegenstelling tot equality betekent equity het creëren van gelijke kansen. We kunnen niet alle verschillen elimineren. Het doel is om de verschillen die het gevolg zijn van zowel oneerlijke als vermijdbare factoren, te verminderen of uit te bannen.

Augustus 2019

Ineke Palm, Wendi van Helden
Armoedeplatform Delfshaven
werkgroep armoede en kinderen
armoedeplatformdelfshaven@gmail.com

Als professional die met beide voeten diep in de spreekwoordelijke klei van Delfshaven staat, kom ik in mijn werk helaas maar al te veel schrijnende situaties tegen. Gezinnen die financieel niet rond kunnen komen, schulden die oplopen wat zich vertaalt in kinderen die niet mee kunnen doen en zich onvoldoende kunnen ontwikkelen en jeugd die ongezond eet. Het is mijn inziens slechts een topje van de ijsberg van de problematiek die met armoede gepaard gaat.

De (basis)scholen in Rotterdam Delfshaven krijgen ook veel op hun bordje, dat blijkt wel uit het onderzoek. Helaas voert het gebied Delfshaven wat armoede betreft ook hier het verkeerde lijstje aan. Desondanks ben ik hoopvol gestemd. Want in dit onderzoek wordt bevestigd hoe betrokken de scholen zijn! Want - hoewel de scholen in Delfshaven wekelijks enquêtes toegestuurd krijgen, er heel veel andere school-gerelateerde zaken te doen zijn en scholen met personeelstekorten moeten dealen - toch was het aantal respondenten enorm hoog! Dat zegt volgens mij twee dingen: allereerst bevestigt het hoe betrokken en begaan de scholen/leerkrachten zijn met hun kinderen. Daarnaast laat het zien dat de (gevolgen van) armoede en schulden groot zijn en dit item terecht hoog op de agenda van de scholen staat.

Scholen in Delfshaven vormen een afspiegeling van de wijk. En iedere dag weer worden leerkrachten, medewerkers en directie geconfronteerd met armoede en gevolgen daarvan. Het onderzoek liegt er niet om,

want de percentages die door de scholen genoemd worden zijn (zeer) hoog. Kinderen die zonder ontbijt op school komen, ouders die het schoolgeld voor een schoolreisje niet kunnen betalen, het zijn slechts enkele voorbeelden. En niet te vergeten het verborgen leed en schaamte door het taboe wat er ligt op armoede. De stress die dat geeft, niet alleen bij de ouders maar ook bij de kinderen. Wat overigens weer z'n weerslag heeft op de leerprestaties van de kinderen.

Dit onderzoek geeft gelukkig niet alleen aan waar de schoen wringt, maar er worden ook goede en concrete aanbevelingen gedaan. Daarmee is dit onderzoek waardevol geworden. Want een complex vraagstuk rond armoedebestrijding kan en mag nooit het probleem van een school alleen zijn. Gelukkig staan de scholen er niet alleen voor (ook al voelt het soms nog weleens zo...). Gemeente Rotterdam, welzijnspartijen, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en bewoners kunnen samen de handen ineenslaan om hierin samen aan de slag te gaan. Integrale samenwerking - omdat ieder kind recht heeft op een kansrijke toekomst! Wie doet er (ook) mee?

N.F. (Nico) van Splunter
Wijkpastor Geloven in Spangen
*Armoedeplatform Delfshaven**

* Het armoedeplatform Delfshaven is eind 2017 opgericht. De kerngroep van het platform bestaat uit mensen van de gebiedscommissie Delfshaven, het Centrum voor Jeugd en Gezin Rijnmond, de gemeente Rotterdam, WmoRadar, project Goed Bezig en Geloven in Spangen en Zorgvrijstaat. Het platform steunt en verbindt bestaande initiatieven, en onderneemt waar nodig aanvullende acties. De belangrijkste thema's zijn: toegankelijkheid voorzieningen (o.a. schulddienstverlening) en vroegsignalering, kinderen en armoede en jongeren en schulden.

Inleiding	7
Opzet enquête en respons	11
Resultaten	15
Aanbevelingen	23
BIJLAGEN	
Achtergrondinformatie	27
Brief aan scholen en deelname scholen	33
Enquetevragen en uitkomsten	35
Eindnoot	60

INLEIDING

Ilk kind heeft recht op een levensstandaard die toereikend is voor zijn lichamelijke, geestelijke, intellectuele, morele en maatschappelijke ontwikkeling. Dat staat in artikel 27 van het Kinderrechtenverdrag. Ouders hebben de eerste verantwoordelijkheid hiervoor te zorgen. De overheid moet ouders hierbij ondersteunen.

Aantal kinderen in armoede

In Nederland leeft iets meer dan 12 procent van de kinderen in armoede. In Rotterdam is dat 20 procent.¹ Het gebied Delfshaven kent naast Feijenoord de hoogste armoedecijfers in Rotterdam. De Delfshavense wijk Tussendijken zit met 45 procent bij de top 5 van de wijken met hoge concentratie van kinderen in arme huishoudens. Risicofactor is het opgroeien in eenoudergezinnen, 45 procent (13.273) van deze kinderen leeft in armoede, bij tweeoudergezinnen ligt dat op 18 procent (14.648). Als je kijkt naar absolute getallen groeit dus meer dan de helft van deze kinderen op in een tweeoudergezin. Ook kinderen uit een gezin met een bijstandsuitkering hebben meer kans in armoede op te groeien (52 procent) dan kinderen in een huishouden met werk (32%). In absolute getallen groeien wel weer meer kinderen op in een gezin waar minstens een van de ouders werkt. Ook etniciteit is een belangrijke risicofactor.²

De afgelopen jaren zijn veel onderzoeken uitgevoerd naar armoede en het effect daarvan op kinderen.

Alle kinderen kansrijk (Kinderombudsman)

De landelijke Kinderombudsman heeft in 2017 in kaart gebracht hoe kinderen en jongeren door armoede in hun ontwikkeling belemmerd worden en of bestaand armoedebeleid en voorzieningen aansluiten bij wat zij nodig hebben om perspectiefvol op te groeien.³ Uit het onderzoek blijkt dat kinderen en jongeren in armoede op alle levensgebieden achterstand oplopen. Een van de knelpunten is volgens de Kinderombudsman dat een intensieve samenwerking met het onderwijs ontbreekt. Aanbevolen wordt de rol van scholen te versterken bij de bestrijding van armoedeproblematiek zodat kinderen en jongeren in armoede de mogelijkheid krijgen zich te ontwikkelen. Ook het systeem van kindvoorzieningen vraagt om verdere verbetering. In het gemeentelijk beleid is nog te weinig sprake van maatwerk. In dit rapport worden meer dan veertig aanbevelingen gedaan voor een integrale aanpak, waarbij om te beginnen de situatie van de kinderen thuis meer aandacht moet krijgen (belangrijkste aanbevelingen, zie bijlage 1).

Opgroeien zonder armoede (SER)

Ook de Sociaal Economische Raad (SER) kwam in 2017 met een rapport over kinderen en armoede.⁴ Zij stelt dat het beleid voor de bestrijding van kinderarmoede niet effectief is en dus anders moet. Ondanks alle inspanningen groeit 8 tot 12 procent van alle kinderen in Nederland op in armoede. Opvallend is dat twee derde van deze

1 Cluster Maatschappelijke Ontwikkeling, april 2019. Uit de knoop. De Rotterdamse aanpak van armoede, gebaseerd op cijfers CBS 2017

2 Factsheet Sint Laurensfonds, data gebaseerd op cijfers CBS van 31 december 2014

3 www.dekinderombudsman.nl, Alle kinderen kansrijk, 5 december 2017

4 www.nji.nl/nl/Actueel/Nieuws-uit-het-jeugdveld/2017/SER-Bestrijd-armoede-bij-kinderen-anders

kinderen opgroeit in een gezin waar tenminste één van de ouders werkt. Die ouder verdient echter te weinig of krijgt schulden. Instanties hebben deze groep vaak slecht in beeld omdat ze geen uitkering krijgen. Armoede leidt tot slechtere schoolprestaties en probleemgedrag.

De SER adviseert om in elke gemeente een armoederegisseur aan te stellen. Deze is het aanspreekpunt voor armoede onder kinderen voor onderwijs, maatschappelijk middenveld en anderen. Ten aanzien van scholen, adviseert de SER om scholen een onmisbaar, niet vrijblijvend onderdeel van de armoedeketen te maken. Scholen hebben een belangrijke signalerende, informerende en doorverwijzende rol die concreter uitgewerkt kan worden. Scholen en het onderwijspersoneel moeten handzame informatie krijgen wat zij zelf kunnen doen en hoe zij de gemeente kunnen bereiken voor signalering en doorverwijzing. Scholen en ouders moeten samen inzetten op het beheersbaar houden van schoolkosten. Scholen vervullen een belangrijke rol om kinderen te leren verantwoord met geld om te gaan (belangrijkste aanbevelingen, zie bijlage 1).

Opgroeien en opvoeden in armoede (Nederlands Jeugdinstituut)

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft in 2015 een document opgesteld over opgroeien en opvoeden in armoede.⁵ Kinderen zijn vanwege geldgebrek slechter af, zij ervaren het leven in armoede als vervelend en het risico op isolement is groter. Kinderen verbergen armoede. Op school en zelfs onder beste vrienden is armoede een taboe-onderwerp. Op basis van wetenschappelijk kennis zijn de gevolgen van armoede op de ontwikkeling van kinderen op een rijtje gezet. Dit betreft mogelijke effecten op psychosociale ontwikkeling, kans op minder goede hersenontwikkeling en een slechtere gezondheid. Minder veilige gehechtheid en meer kans op kindermishandeling. Chronische stress (vanwege armoede) kan leiden tot opvoedingsproblemen. En op meer kans op slechtere schoolprestaties en leidt in sommige gevallen tot jeugdcriminaliteit. Volgens het ministerie van OCW krijgen kinderen met dezelfde capaciteiten maar van ouders met een lager inkomen gemiddeld een lager advies dan kinderen van rijkere ouders. Ook bij de keuze voor middelbaar onderwijs kunnen financiële drempels een rol spelen. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen uit kansarme gebieden minder vaak aan een opleiding in het hoger onderwijs beginnen, waardoor de achterstand later op de arbeidsmarkt alleen maar groter wordt en de kansenongelijkheid toeneemt.⁶

Voor kinderen die in armoede opgroeien is het risico op armoede en uitsluiting op volwassen leeftijd veel groter dan voor hun welvarender leeftijdsgenoten (littetekeneffect). Daarom is het van belang dat (arme) kinderen voldoende gelegenheid hebben een goede opleiding te volgen. Die is cruciaal voor de kansen aan het werk te komen en te blijven (uitgebreide beschrijving document, zie bijlage 1).

5 Nederlands Jeugd Instituut. Opgroeien en opvoeden in armoede, december 2015

6 Ministerie van OCW (2016). Actieplan gelijke kansen in het onderwijs. SER Rapport Opgroeien zonder armoede, maart 2017.

Nieuwe inzichten (psychologie van de schaarste en Mobility Mentoring)

Armoede en schulden hebben een effect op het denken en voelen en dat heeft weer invloed op de keuzes die het individu maakt. Armoede en schulden leiden tot financiële en psychologische schaarste. Op een workshop van JSO (tijdens werkconferentie armoede Delfshaven in oktober 2017) werd het nog eens samengevat. De kenmerken van schaarste zijn: leven van dag tot dag, tunnelvisie, korte termijn is leidend in denken en doen, achteruitgang IQ en vernauwing mentale bandbreedte (kennis opnemen en verwerken). Mensen zijn hierdoor niet in staat doelgericht te denken, probleemoplossend te handelen of complexe taken uit te voeren. Je zou kunnen zeggen dat schaarste bij mensen het vermogen 'kaapt' om uit de problemen te raken.^{7 8}

In de VS is inmiddels een aanpak ontwikkeld waarin de bovengenoemde inzichten zijn verwerkt: Mobility Mentoring. In deze aanpak biedt de professional coaching, ook wel 'mentoring' genoemd, die uitgaat van gelijkwaardigheid en eraan bijdraagt dat mensen weer doelgericht gaan handelen. Het gaat om een brede integrale aanpak waarin niet alleen wordt gekeken naar het vinden van betaald werk dat voldoende oplevert om van rond te komen. Maar ook om betaalbare huisvesting, stabiele zorg voor kinderen, goede opleiding en een goede gezondheid.⁹

Aanleiding onderzoek Delfshavense basisscholen

Zowel de Kinderombudsman als de SER wijzen op de belangrijke rol van scholen bij het bestrijden van armoedeproblematiek. Intensieve samenwerking van het sociale domein met scholen om deze kinderen en gezinnen te ondersteunen ontbreekt veelal. Op basis van deze adviezen hebben de ministeries van SZW en OCW (Gelijke Kansen Alliantie) de Hogeschool Rotterdam opdracht gegeven om concrete handvatten voor het onderwijs te ontwikkelen. Het kabinet wil op basis van de adviezen van de SER en de Kinderombudsman komen tot pragmatische ondersteuning voor scholen.

Hoewel scholen de armoede in de gezinnen van hun leerlingen niet kunnen oplossen, worden zij dagelijks met deze problematiek geconfronteerd. Daarom wil het armoedeplatform Delfshaven onderzoeken of en hoe we scholen beter kunnen helpen te signaleren en om te gaan met kinderen in armoede. Zonder de scholen extra te belasten. Zijn scholen hiertoe voldoende toegerust, is extra ondersteuning nodig en zo ja welke? Kortom, wat hebben scholen nodig van gemeente, gebiedscommissie en wijkpartners? Dat was de reden van een uitgebreide enquête onder de basisscholen uit Delfshaven.

7 Line-up rollenverdeling voorkomen, signaleren of 'oplossen'. Workshop JSO tijdens werkconferentie armoede Delfshaven, oktober 2017,

8 www.platform31.nl/wat-we-doen/kennisdossiers/schulden-en-armoede/must-reads/schaarste; Sendhil Mullainathan & Eldar Shafir. Schaarste. 2014.

9 www.platform31.nl/thema-s/armoede-schulden-en-gedrag/mobility-mentoring

OPZET ENQUÊTE EN RESPONS

Voor het onderzoek onder de basisscholen is een enquête opgesteld door een epidemioloog/onderzoeker van het armoedeplatform. Hiervoor zijn een aantal onderzoeken over kinderen en armoede bestudeerd (onderzoeken SER, Kinderombudsman, Nederlands Jeugdinstituut, Platform31). Er is gebruik gemaakt van de informatie uit een workshop preventie en vroegsignalering van JSO (kennis- en adviesbureau) en de workshop kinderen en armoede, beiden gegeven tijdens een werkconferentie armoede, oktober 2017 in Delfshaven. Er is gebruik gemaakt van een aantal artikelen en data (onder meer van stichting Gezonde Voeding). Ook heeft de onderzoeker deelgenomen aan een expertmeeting (29 november 2018) met veel mensen uit het onderwijs over de rol van scholen bij het omgaan met kinderen in armoede. Deze was georganiseerd door de Hogeschool Rotterdam, in het kader van de ontwikkeling van concrete handvatten voor basis- en voortgezet onderwijs (in opdracht van de ministeries van SZW en OCW). Op basis van de opgedane kennis is een eerste concept vragenlijst opgesteld. Deze is bekeken door deskundigen van de Hogeschool (van de expertmeeting), het schoolmaatschappelijk werk en het Centrum voor Jeugd en Gezin. Tenslotte is de enquête digitaal getest door twee schooldirecteuren.

Verspreiding

De enquête is uitgezet bij alle 24 basisscholen¹⁰ in Delfshaven met een begeleidende brief (zie bijlage 2). Dat leverde aanvankelijk niet veel respons op. In een tweede ronde zijn alle schooldirecteuren eerst schriftelijk benaderd door de onderzoeker waarin erop gewezen werd dat er een enquête aankwam en het belang hiervan nog eens werd benadrukt. Dat dit gezien kan worden als begin van een intensievere samenwerking tussen onderwijs, gebiedscommissie en gemeente om de armoede onder kinderen aan te pakken. Daarna is nog eenmaal een reminder gestuurd. Tenslotte zijn tien scholen door de onderzoeker gebeld. De uitvoering van het onderzoek vond plaats in maart, april en mei 2019.

Zeer hoge respons scholen

Uiteindelijk hebben 21 van de 24 basisscholen meegedaan (87,5 procent). Dat is een hoge respons, zeker gezien het feit dat basisscholen heel veel enquêtes in hun mailbox krijgen (onder andere van studenten) en het hier om een zeer uitgebreide enquête ging. Deze hoge deelname zegt ook iets over de grote betrokkenheid van scholen bij armoede. Zij moeten alle zeilen bijzetten om randvoorwaarden te scheppen om alle leerlingen mee te laten doen in het goed opnemen van de lesstof. Voor de lijst basisscholen die hebben deelgenomen, zie bijlage 2.

10

Er zijn 25 basisscholen, een school voor speciaal onderwijs is onder een dak met een basisschool met een gezamenlijke directeur, de enquête is voor beide scholen tegelijk ingevuld. De tweetalige school Blijberg, zit niet in het onderzoek.

Tabel respons (totaal = 24)

	Aantal scholen	Aantal scholen meegedaan	Percentage
Regiofunctie	2	1	50
Niet doelgroep	4	2	50
Wel doelgroep	18	18	100
	24	21	

Twee scholen in Delfshaven hebben een regio functie (leerlingen met taalproblemen; stichting Hindoe onderwijs). Vier scholen hebben nauwelijks kinderen uit arme gezinnen (2 procent of minder). Van de 18 scholen met redelijk tot veel kinderen uit de doelgroep hebben alle scholen deelgenomen.

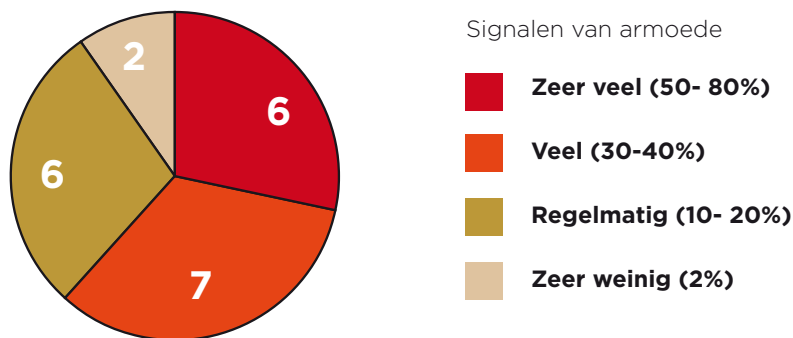

RESULTATEN

Hieronder volgen de belangrijkste uitkomsten uit de enquête (zie voor alle enquêtevragen en de bijbehorende uitkomsten bijlage 3).

Scholen zien veel signalen van armoede

Veel van de ondervraagde scholen in Delfshaven zien signalen van armoede bij hun leerlingen. Zeven scholen schatten dat veel leerlingen in een gezin met armoede leven (30 tot 40 procent van de leerlingen), nog eens zes scholen schatten dat dat zelfs zeer veel leerlingen betreft (50 tot 80 procent). Vijf van deze scholen bevinden zich in de wijk Bospolder/Tussendijken, drie in Spangen, twee in het Nieuwe Westen en drie in Coolhaven, Schiemond, en Oud Mathenesse. Zes scholen zien regelmatig armoede onder hun leerlingen (10 tot 20 procent) en twee scholen zien dat zeer weinig (2 procent).

Alle scholen zien ernstige gevolgen van armoede bij kinderen zoals minder ontwikkelingskansen op alle terreinen, minder taalvaardigheid en opvoedingsproblemen. Ook sociale achterstand, emotionele armoede, gebrek aan vaardigheden, minder goede schoolprestaties en gebrek aan ervaringen en ambities wordt door driekwart van de scholen gezien. Veel scholen zien ook dat kinderen zich zorgen maken over de situatie thuis.

Achttien van de eenentwintig scholen (86 procent) vinden signaleren een taak van de school. Vrijwel alle scholen zijn het dus eens met de aanbeveling van de SER dat zij een belangrijke signalerende rol hebben.

De meeste scholen (62 procent) vinden het wel moeilijk in te schatten of er sprake van armoede is.

Schooldirecteur:

Soms is het niet wat het lijkt, is het moeilijk om een goed beeld te krijgen omdat ouders zich schamen voor een situatie.

Scholen hebben meer ondersteuning nodig

De meeste scholen (zeventien van de eenentwintig) geven aan behoefte te hebben aan praktische ondersteuning bij het signaleren van armoede en de gevolgen daarvan. Drie scholen weten het niet en een school heeft hier geen behoefte aan.

Veertien van deze zeventien scholen (82 Procent) vragen om uitbreiding schoolmaatschappelijk werk. Mede-werkers ouderparticipatie spelen ook een belangrijke rol, zij hebben wel ondersteuning nodig.

Schooldirecteur:

Meer, beter en vaker info vanuit experts aan ouders over wat er mogelijk is en vanuit vertrouwen 'de drempel' verlagen om hierover te praten. De medewerker ouderparticipatie kan hier een goede rol inspelen, maar heeft hier ook ondersteuning in nodig. Je zou eigenlijk vanuit iedere cultuur een ouderconsulent/vertrouwenspersoon moeten hebben die makkelijk bruggen slaat. Wellicht meer uren op dit vlak voor de schoolmaatschappelijk werker die het vertrouwen van ouders bij ons al heeft maar omkomt in het werk (en dan kopen wij vanuit ons eigen budget al extra uren in!) Niet alles kan op het bordje van de leerkracht/ouderconsulent liggen.

Elf scholen (65 procent) vragen om extra financiële ondersteuning. Om meer tijd hiervoor vrij te kunnen maken. Daarnaast heeft bijna de helft van deze scholen behoefte aan meer kennis over wat armoede inhoudt en waar je op moet letten, aan externe deskundigheid en uitbreiding tijd en mogelijkheden wijkteam.

Schooldirecteur:

De focus moet liggen op de mogelijkheden van de ouders. Voor de scholen moet er veel meer geld komen om trainingen/ gesprekstechniek, sociale vaardigheid) aan te leren in de opvoeding.(...)

Een voorstel is om een duidelijk stappenplan te maken met een contactpersoon/team per wijk. Deze contactpersoon (soort gezinsopbouwwerker) moet snel, doortastend en regelluw kunnen optreden en mandaat hebben.

Schooldirecteur:

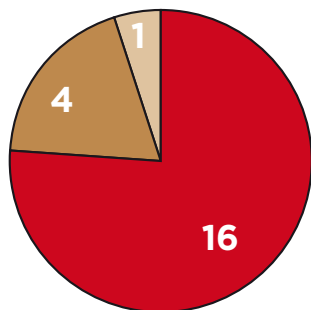
Een duidelijk stappenplan hoe en wat er tegen gedaan kan worden. Een aanmeldpunt, een contactpersoon die het oppakt. (...) Snel handelen en snel resultaat, zodat het vertrouwen er is, wat weer het positieve gevoel benadrukt dat er daadwerkelijk hulp is.

Van de eenentwintig scholen vinden zeventien scholen dat ze de achtergrond van de leerlingen voldoende of goed kennen.

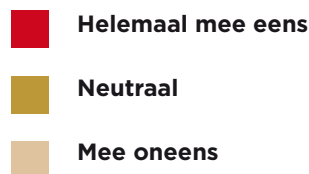
Extra aandacht nodig om kinderen meer gelijke kansen te geven

Zestien van de eenentwintig ondervraagde scholen (76 procent) vinden extra onderwijs en/of ondersteuning aan kinderen in achterstandssituatie nodig en zeer urgent om meer gelijke kansen voor kinderen te creëren. Vier

scholen zijn neutraal en een school vindt van niet (gaat niet om gelijke maar om gepaste kansen).

Extra onderwijs en/of ondersteuning aan kinderen in achterstandssituaties is nodig en zeer urgent om meer gelijke kansen voor alle kinderen te creëren

Scholen staan ervoor open hier een sterkere rol in te nemen, wel is meer (financiële) ondersteuning nodig. Nu vindt 43 procent van de scholen dat zij onvoldoende mogelijkheden hebben om extra programma's te bieden bij bijvoorbeeld taal- en ontwikkelingsachterstand.

Over extra leertijd zijn scholen sterk verdeeld. Bijna de helft, tien scholen vinden dat geen goed idee of staan hier kritisch tegenover. Zeven scholen vinden het een goed idee of doen (deden) het al. Vier scholen zijn neutraal.

Schooldirecteuren:

Uit eigen schoolervaring blijkt dat extra leertijd ook extra druk kan opleveren en dat het alleen succesvol is met behulp van uitstekende leerkrachten en vakdocenten.

Juist de brede algemene ontwikkeling zou meer en beter gestimuleerd moeten worden. Daar is extra mankracht voor nodig.

Alle eenentwintig scholen doen buiten leertijd aan talentontwikkeling, door onder meer ruimte beschikbaar te stellen voor naschoolse activiteiten (twaalf scholen), samen te werken met sport- en culturele verenigingen (tien scholen) of met de Weekendschool (vijf scholen). Scholen lijken dus open te staan voor de aanbeveling van de Kinderombudsman om scholen hierin een sterkere rol te geven

Veerkracht vergroten

Eén van de scholen heeft een zeer positieve ervaring met de methode 'leer- en veerkracht'. Armoede leidt tot stress, deze methode zet bewust in op het vergroten van de mentale veerkracht van kinderen. Op deze manier maken zij kans om uit de vicieuze cirkel te kunnen stappen omdat de negatieve gevolgen van stress tegengegaan worden. Dit sluit aan bij de nieuwe inzichten over de psychologie van de schaarste en Mobility Mentoring. Een goede samenwerking met partners in wijk is hierbij ook belangrijk, volgens deze school. Deze is dan ook blij dat er nu wordt ingezet op een 'veerkrachtige wijk' in de wijk waar de school ligt.

Schooldirecteur:

*Wij werken sinds drie jaar met het innovatieve 'Leer- en veerkracht' methode gebaseerd op de wetenschap vanuit de positieve psychologie en de werking van het brein, zeker ook juist met betrekking tot wat armoede doet met het brein/gedrag/ontwikkeling. (...)*¹¹

Schoolkosten

Alle scholen maken regelmatig of veel mee dat ouders de vrijwillige ouderbijdrage niet kunnen betalen. Indien ouders de vrijwillige ouderbijdrage niet kunnen betalen wordt meestal verwezen naar stichting Meedoen (86 procent van de scholen), een aantal scholen heeft ook een eigen potje. Soms kunnen kinderen ook gewoon niet mee, zegt een derde van de ondervraagde scholen.

De administratie en inning van de eigen bijdrage betekent veel gedoe en rompslomp, vindt 81 procent van de scholen. Een aantal scholen (zeven) pleit voor afschaffing. Er moeten in elk geval geen enorme verschillen zijn.

Schooldirecteur:

Het zou voor kinderen niet uit moeten maken waar je op school zit en hoe draagkrachtig je ouders zijn. (...)

Veel scholen doen hun best de schoolkosten te beperken. Bijvoorbeeld slim inkopen en goedkope schoolreisjes. Scholen lijken het eens met het advies van de SER om de schoolkosten beheersbaar te houden.

Schooldirecteur:

We gaan er niet roekeloos mee om. De uitstapjes zijn educatief op het schoolreisje na. We willen alle leerlingen een fijne tijd geven op school en daar horen ook uitstapjes bij.

Keuze middelbaar onderwijs

Hoge schoolkosten kunnen ook een rol spelen in de keuze voor voortgezet onderwijs, denkt 47,5 procent van de scholen. 47,5 Procent heeft geen mening of weet het niet, 5 procent denkt van niet.

Kindvoorzieningen onvoldoende bekend, scholen te weinig tijd

Om uitsluiting te voorkomen zijn er kindvoorzieningen zoals stichting Meedoen (fiets, computer, schoolreisje, zwemles, scouting), Jeugdfonds Cultuur en Jeugdfonds Sport. Zij werken samen in het Jeugdfonds. De vragen over kindvoorzieningen zijn ingevuld door negentien scholen. Zeventien scholen (90 procent) van deze scholen is actief bezig met het Jeugdfonds. Een medewerker of iemand van het schoolmaatschappelijk werk is intermediair en helpt ouders zo nodig met invullen. Tien van deze zeventien scholen geeft aan dat dit wel beperkt is vanwege tijdgebrek.

Bijna de helft van de scholen vindt de informatie over kindvoorzieningen aan ouders en scholen onvoldoende.

11

Zie voor uitgebreide beschrijving aanhangsel op einde van bijlage 3

Vier scholen vinden deze wel voldoende en zes scholen weten het niet. Vier scholen vinden dat in de kindvoorzieningen voldoende middelen zitten en mogelijkheden zijn voor kinderen. Twee scholen vinden van niet en de overige scholen weten het niet.

Er is een wekelijks spreekuur in de wijk van het Jeugdfonds, dat is echter onvoldoende bekend (slechts bij 26 procent van de scholen). Er kan nog veel worden verbeterd aan het systeem van kindvoorzieningen.

Schooldirecteur:

Medewerker ouderbetrokkenheid organiseert regelmatig laagdrempelige bijeenkomsten, we hebben twee intermediairs voor jeugdsport- en cultuurfonds.

Ook de mogelijkheden van kledingbank en het jeugdtegoed via de Rotterdampas zijn onvoldoende bekend bij de scholen, respectievelijk bij 32 en 58 procent van de scholen. Elf scholen (58 procent) denken dat ouders onvoldoende op de hoogte zijn van alle mogelijke regelingen op het gebied van kinderen en armoede. Op verschillende scholen zijn initiatieven om arme ouders te ondersteunen, zoals kledingruil, ouders die elkaar helpen, samen naar de kringloopwinkel gaan. Veel gebeurt vanuit schoolmaatschappelijk werk en ouderkamers.

Schooldirecteur:

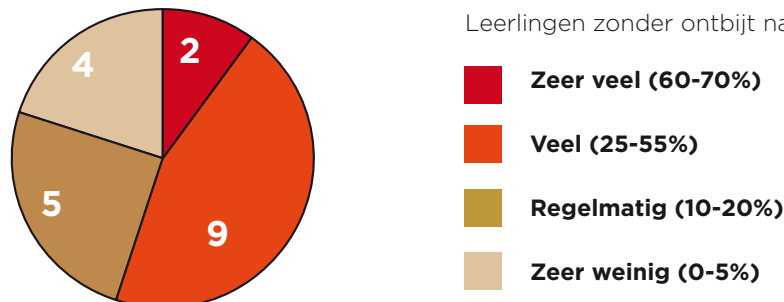
Maatschappelijk werk en themaochtenden in de ouderkamer waarbij ouders informatie kunnen krijgen. Collega's die helpen met het invullen van een fondsaanvraag.

Financiële educatie

50 Procent van de scholen doet iets aan financiële educatie in de hoogste groepen, 40 procent doet dat niet, 10 procent doet nog niets maar heeft wel belangstelling voor trainingprogramma's. De SER wees er in haar rapport op dat scholen een belangrijke rol vervullen om kinderen te leren verantwoord met geld om te gaan.

Veel kinderen zonder ontbijt naar school

Meer dan de helft van de ondervraagde scholen (elf van de twintig twintig scholen die de enquête helemaal afmaakten) geeft aan dat veel leerlingen (25 tot 55 procent) of bij twee scholen zelfs zeer veel leerlingen (60 tot 70 procent) zonder ontbijt naar school komen. Dat is onrustbarend veel.

Landelijk was het aantal leerlingen dat zonder ontbijt naar school komt een aantal jaren geleden zo'n 14 procent en dat percentage zou inmiddels wat gedaald zijn. Vijf van de ondervraagde scholen schatten een vergelijkbaar percentage (10-20 procent). Vier scholen denken dat het om hele lage percentages gaat (0 tot 5 procent).

Schooldirecteur:

We geven kleding, er is altijd brood en beleg in de school. Oud meubilair, boeken en computers worden eerst aan gezinnen gegeven.

Bijna een derde van de scholen (zeven van de twintig) geeft aan dat veel (30 tot 50 procent) en bij vier van deze scholen zelfs zeer veel (65 tot 70 procent) van de leerlingen niet elke dag een gezonde (warme) maaltijd krijgen. Nog eens 5 scholen geven aan dat dat er niet veel maar ook niet weinig zijn (10 tot 20 procent). Bij drie scholen is dat zeer weinig en vijf scholen weten het niet.

Negen scholen zouden mogelijk willen deelnemen aan een pilot ontbijt, acht scholen (ook/of) aan een gezonde (warme) schoollunch. Nog eens drie scholen staan hier voor open. Het zou dan wel gefaciliteerd moeten worden. Deelname aan schoolfruit wil 55 procent van de scholen.

Schooldirecteur:

Het is niet de bedoeling dat wij de taak van de ouders over gaan nemen maar als dat de enige manier is om kinderen te helpen dan staan wij daar voor open.

Vooral aandacht thuissituatie

Kindvoorzieningen zijn niet voldoende, er moet tegelijk iets gedaan worden aan de thuissituatie vinden zeventien van de twintig scholen (85 Procent). Armoede en schulden zorgen voor een gebrek aan zekerheid en stabiliteit thuis en voor stress en spanningen. De scholen zijn het dus eens met de aanbevelingen van de Ombudsman om vooral ook meer aandacht aan de thuissituatie te besteden.

De scholen vinden een goede vertrouwensrelatie met ouders belangrijk en investeren veel in medewerkers ouderbetrokkenheid (achttien), kennismakingsgesprekken (achttien), investeren in ouderkamers (zestien) en huisbezoeken (tien).

Indien iemand op school vermoedt dat er sprake is van (problematische) armoede in een gezin neemt meer dan de helft van de scholen vaak of altijd contact op met de ouders. Voor een ander deel van de scholen gebeurt dit mogelijk via schoolmaatschappelijk werk.

Binnen de school is meestal (bij 80 procent van de scholen) duidelijk bij wie hij/zij moet zijn bij vermoeden van problematische armoede of andere ernstige problemen.

Geen idee of signalen voldoende worden opgepakt

Negen van de twintig scholen (45 procent) vinden in geval van problematische armoede de samenwerking met

hulpinstanties goed, nog eens acht scholen zijn hier neutraal over. Een school vindt van niet en twee scholen weten het niet.

Schooldirecteur:

Ons wijkteam is onzichtbaar en op afstand. Dit is serieus een zorg!!

Slechts drie scholen (15 procent) hebben het idee dat signalen voldoende worden opgepakt. Vier scholen denken van niet en dertien scholen weten het niet.

Schooldirecteur:

Ouders vertrouwen school en via schoolmaatschappelijk werk worden acties uitgezet of de vertrouwenspersoon die de schoolmaatschappelijk werker inschakelt. Alleen blijft het naar mijn mening lang liggen bij de wijkteam. Dit kan sneller.

Bijna de helft van de scholen heeft te maken met huisuitzettingen van gezinnen, Bij een school gebeurde dat de afgelopen twee jaar zelfs vier keer.

Samenwerking school, wijk en gemeente moet veel beter

Zeventien van de twintig scholen zijn niet bekend met het armoedebeleid van de gemeente. Zij weten dan ook niet of dit voldoende is. Ook over samenwerking in de wijk kunnen scholen weinig zeggen. Slechts vier scholen vinden dit voldoende, vijf scholen niet en elf scholen weten het niet. Aan een intensievere samenwerking met scholen zoals de Ombudsman en SER aanbevelen, moet dus nog hard worden gewerkt. Dit onderzoek kan (moet) hier een goede start voor zijn.

Schooldirecteur:

Kan beter want de directie is nergens van op de hoogte en dat in een wijk die de op een na armste in Nederland is. Nog meer kennis rondom armoede, een goede samenwerking met partners in de wijk die hierbij kunnen ondersteunen, met name in het ouderstuk. Ouders blijven moeilijk te bereiken, schamen zich en juist zij zouden de tools en vaardigheden moeten krijgen (...).

Veel behoefte aan praktische handvatten voor scholen.

Achttien van de twintig scholen (90 procent) hebben behoefte aan praktische handvatten. Inmiddels worden deze ontwikkeld door de Hogeschool Rotterdam op verzoek van de Gelijke Kansen Alliantie (ministeries SZW en OCW), op basis van de adviezen van de Kinderombudsman en de SER. De Hogeschool wil op basis van ervaringen bouwstenen formuleren voor werkwijzen om met deze gezinnen om te gaan op school.¹²

12

De Hogeschool richt zich op twee thema's. Het signaleren van armoede en het omgaan met gezinnen in armoede (signaleren, luisteren naar kinderen en ondersteunen van ouders, gericht op leraren en intern begeleiders). Het tweede thema is het beperken van de kosten (beheersbaar houden van schoolkosten en het toegankelijker maken van ondersteunende regelingen, gericht op directies, schoolmaatschappelijk werkers, gemeenten en maatschappelijke organisaties.)

AANBEVELINGEN

Signaleren en handelen door personeel school

1. Scholen hebben een belangrijke signalerende, informerende en doorverwijzende rol. Er is meer kennis nodig over wat armoede inhoudt en waar je op moet letten. Train medewerkers (Intern Begeleiders, medewerkers ouderbetrokkenheid en betrokken leerkrachten) van scholen in het signaleren van armoede en het kennen van de oorzaken en gevolgen.
2. Zorg voor extra financiering aan scholen voor de signalerende, informerende, doorverwijzende en ondersteunende taken. Medewerkers ouderbetrokkenheid en ouderkamers spelen een cruciale rol. Scholen moet het meer mogelijk gemaakt worden deze medewerkers aan te nemen en in te zetten.
3. Scholen en onderwijspersoneel moeten concrete handvatten krijgen voor het signaleren en omgaan met kinderen en gezinnen in armoede. Er moet een duidelijk stappenplan voor scholen komen hoe te handelen bij armoede en schulden. Met een aanmeldpunt of contactpersoon. Daadwerkelijk snel handelen, geen of weinig papieren rompslomp, regelluw, en wachttijden zoveel mogelijk beperken.
4. Het begint met vertrouwen. Het afleggen van huisbezoeken door leerkrachten (aan het begin van een jaar) is een belangrijk middel om vertrouwen op te bouwen met ouders, maar ook om een beeld te krijgen van de thuissituatie van een kind. Een armoedeprobleem kan dan snel gesignaleerd worden. Draag er zorg voor dat leerkrachten (of medewerkers ouderbetrokkenheid) een huisbezoek kunnen afleggen bij nieuw ingeschreven kinderen en herhaal dat standaard één keer per 2 á 3 jaar. Daarnaast in elke school een vertrouwenspersoon, zichtbaar en laagdrempelig.

Ondersteuning van kinderen en ouders op scholen

1. Veerkrachttrainingen lijken veelbelovend, sluiten aan op de nieuwe inzichten van psychologie van de schaarste en zouden breder toegepast kunnen worden. Het is goed hierbij de verbinding te leggen met de ontwikkeling van een veerkrachtige wijk in Bospolder/Tussendijken.
2. Extra onderwijs en/of ondersteuning in achterstandssituaties is nodig om alle kinderen kansrijk te maken. Per school zou bekeken moeten worden wat extra nodig is en hoe dit (ook financieel) mogelijk gemaakt kan worden. Hierbij hoort ook extra leertijd.
3. Het zou goed zijn pilots te starten met schoolontbijt en gezonde (warme) schoollunches. Deze moeten dan wel worden gefaciliteerd en georganiseerd door mensen buiten het schoolpersoneel. Ouders zouden hierbij kunnen worden ingeschakeld (met vergoeding) waarbij zo'n pilot gelijk gekoppeld zou kunnen worden aan leren over gezond leven in de breedste zin namelijk lichamelijk, emotioneel en psychisch.
4. Scholen vervullen een belangrijke rol om kinderen te leren verantwoord met geld om te gaan. Hier moet een apart trainingsprogramma worden opgezet met apps die kinderen en jongeren aanspreken.

Wijknetwerk in scholen

1. Breng hulpverlening waar nodig meer naar scholen toe, bijvoorbeeld via spreekuren Vraagwijzer, schuldhulpverlening en andere diensten in scholen.
2. Het Jeugdfonds Rotterdam, kledingbank en andere kindvoorzieningen kunnen nog veel meer worden gepromoot zowel naar scholen als ouders, evenals de spreekuren in de wijk van het Jeugdfonds. Nog beter is

als dit spreekuur ook naar scholen wordt gebracht. Doe onderzoek bij ouderen en kinderen of de bestaande kindvoorzieningen voldoende te bieden hebben. Kijk of formulieren eenvoudiger kunnen.

3. Vanuit de sport- en culturele verenigingen in de wijk kan meer samengewerkt worden met scholen ten behoeve van talentontwikkeling in en buiten schooltijden.
4. Zorg voor uitbreiding van schoolmaatschappelijk werk, extra deskundigheid van buiten en voor meer tijd en mogelijkheden van het wijkteam.
5. Naast een kleding- en voedselbank is er behoefte aan meubilair, boeken, computers en klussen. Toegankelijkheid van informatie is heel belangrijk. Maak inzichtelijk voor ouders en scholen wat het aanbod is in de wijk, het gebied en de stad. Kijk vervolgens wat er nog ontbreekt en opgezet zou moeten worden. Maak een eenvoudige flyer met alle regelingen voor ouders en scholen.

Versterk het wijknetwerk

1. Maak een stappenplan voor aanpak gezinnen in armoede, met vaste contactpersonen per wijk of school. Deze contactpersonen (soort gezinsopbouwwerkers, gezinscoaches) moeten snel, doortastend en regelluw kunnen optreden en mandaat hebben.
2. Het zou goed zijn een laagdrempelige plek te hebben (in of buiten de school) voor ouders en kinderen, waar men makkelijk binnenloopt, kinderen zich ontspannen en ouders vragen kunnen stellen en hulp kunnen vragen. En waar voorlichtingen en trainingen gegeven worden onder meer door netwerkpartners. Zet hierbij ook ervaringsdeskundigen in.
3. Spreek met formele wijknetwerkpartners af dat er teruggekoppeld wordt dat doorverwijzingen zijn opgepakt. Indien scholen weten dat er daadwerkelijk wordt opgetreden, zullen zij makkelijker doorverwijzen.
4. Stel voor het gebied Delfshaven een aanmeldpunt (armoederegisseur) in voor situaties waar scholen niet verder mee komen. Dit meldpunt kan ook ingeschakeld worden voor knelpunten in de samenwerking met netwerkpartners of knelpunten die gemeentelijk/ stedelijk opgelost moeten worden.
5. Investeer in de kwaliteit van de buurten en lokale buurtvoorzieningen voor kinderen en jongeren zodat zij zonder zorgen en met meer plezier buiten kunnen spelen. Leg verbindingen tussen scholen met wijk-programmering waarbij gekeken wordt naar vraag en aanbod in de wijken. Sociaal-emotionele ontwikkeling stimuleren zou hier een belangrijk onderdeel van moeten zijn.

Beperking schoolkosten

1. Overweeg de mogelijkheden ouderbijdragen af te schaffen. Dat scheelt ook veel bureaucratie rompslomp. Of creëer een andere oplossing voor schoolgeld zoals het fonds van RVKO, kijk in elk geval naar best practice die door andere scholen overgenomen kan worden. Kijk samen met scholen hoe je schoolkosten zo laag mogelijk kunt houden. De vrijwillige ouderbijdragen moeten in elk geval beperkt blijven en niet te veel verschillen. Het moet voor kinderen niet uitmaken waar je op school zit en hoe draagkrachtig je ouders zijn.
2. Hoge kosten mogen geen rol spelen bij de keuze voor voortgezet onderwijs. Dit onderwerp leent zich voor nader onderzoek en zo nodig maatregelen. Ook voortgezet onderwijs moet zich inzetten om de schoolkosten beheersbaar te houden.

Kennis delen

1. De gemeente moet scholen veel beter informeren over haar armoedebeleid en hierin met scholen samenwerken. Datzelfde geldt voor de gebiedscommissie. Alleen als we allemaal samenwerken zijn we misschien in staat de armoede in veel gezinnen in Delfshaven terug te dringen.
2. Wissel succesvolle initiatieven structureel uit tussen scholen, verstrek meer informatie over beleid en pilots in het land. Draag daarbij zorg voor continuïteit en vermijdt te veel verschillende partijen in de school. Schoolmaatschappelijk werk en medewerkers van de school kunnen hier wellicht een rol in spelen. Laat scholen elkaar adviseren. Het Armoede Platform Delfshaven kan daarin verbindend optreden.

Dit rapport maakt duidelijk wat scholen nodig hebben bij de uitvoering van hun taken in de armoede-aanpak. Het rapport en de aanbevelingen zijn en worden besproken met de basisscholen in Delfshaven.

Ook de gemeente Rotterdam beseft dat armoedebestrijding een belangrijke opdracht is. Sinds 2018 is een aparte wethouder armoede aangetreden. Inmiddels is de nieuwe ambitieuze aanpak armoede uit van de Rotterdamse wethouder Armoede.¹³ Een van de vier ambities is dat minder kinderen opgroeien in armoede. Men wil dat doen langs drie lijnen: investeren in sociaal-emotionele competenties van kinderen via onderwijs en jeugdbeleid, investeren in participatie van kinderen en investeren in het vergroten van de zelfredzaamheid van kwetsbare gezinnen. Dat zijn allen zaken die ook uit het onderzoek onder de basisscholen in Delfshaven naar voren kwamen. Evenals het belang van een integrale en preventieve aanpak. De wethouder staat zeer open voor ideeën en initiatieven vanuit de wijk.

Het armoedeplatform en de gebiedscommissie Delfshaven willen graag aan de slag. Het inschakelen van de scholen is daarbij een belangrijk onderdeel. Alleen samen – scholen, wijkpartners, gebiedscommissie en gemeente – kunnen we deze grote uitdaging oppakken en de armoede onder kinderen terugdringen.

BIJLAGEN

ACHTERGRONDSINFORMATIE

a. De belangrijkste aanbevelingen van de Landelijke Kinderombudsman¹

Algemene uitgangspunten voor kindgericht armoedebeleid

- Ontwikkel integraal armoedebeleid, zodat armoedeproblematiek van kinderen en jongeren op alle leefgebieden wordt bestreden.
- Maak samen met ieder gezin een perspectiefplan gericht op het stabiliseren van de situatie en het verbeteren van het toekomstperspectief van alle gezinsleden, zodat het leven van het gezin als geheel verbetert.
- Bied maatwerk aan gezinnen in armoede zodat zij adequaat geholpen worden bij de noodzakelijke behoefte die zij hebben.
- Vraag kinderen en jongeren in armoede wat zij nodig hebben en hoe voorzieningen beter kunnen, zodat hun stem structureel beter gehoord wordt.

Aanbevelingen ten aanzien van een stabiele thuissituatie

- Verbeter de financiële positie van de ouders, zodat zij in de basisbehoefte van hun gezin kunnen voorzien en hier geen onzekerheid over is.
- Voorkom en verhelp schulden zo vroeg mogelijk zodat leefomstandigheden niet onverwacht en ongewenst veranderen als gevolg van schuldenproblematiek.
- Zorg dat gezinnen verzekerd zijn van kwalitatief goede huisvesting die voor de lange termijn gegarandeerd is zodat gezinnen een stabiele woonruimte hebben en houden.
- Investeer in de empowerment van ouders zodat zij een beter toekomstperspectief krijgen.
- Investeer in de empowerment van kinderen en jongeren zodat ze beter gezien en voorbereid worden op hun toekomst.

Aanbevelingen ten aanzien van een beter maatschappelijk leven voor kinderen en jongeren

- Versterk de rol van scholen bij de bestrijding van armoedeproblematiek zodat kinderen en jongeren in armoede de mogelijkheden krijgen om zich te ontwikkelen.
- Investeer in de kwaliteit van buurten en lokale voorzieningen voor kinderen en jongeren, zodat zij zonder zorgen en met plezier buiten kunnen zijn.
- Verbeter het systeem van kindvoorzieningen en verklein de verschillen tussen de gemeenten, zodat voorzieningen goed aansluiten op de behoeften van kinderen en jongeren en iedereen die het nodig heeft hier aanspraak op kan maken.

¹ www.dekinderombudsman. Samenvatting Alle kinderen kansrijk. 5 december 2017

b. De belangrijkste aanbevelingen van de SER²

Focus armoedebelief

- Richten op het verminderen van de noden van kinderen, naast korte termijn maatregelen inzetten op aanpakken structurele oorzaken.
- Gebruik kindregelingen kan veel beter.
- Structurele oplossing is werk, werk moet wel lonen (voldoende uren en inkomen).
- Meer gerichte inkomensondersteuning. Naast terugdringen niet-gebruik, effectiviteit maatregelen vergroten (belonen is beter dan straffen en sancties).
- Armoedebelief zo inrichten dat arme kinderen (en hun ouders) snel worden geholpen, met inzet op preventie en voorkomen terugval.

Armoede onder kinderen samen terugdringen

- Armoedebestrijding onder kinderen is een verantwoordelijkheid van ouders, rijksoverheid en gemeenten samen.
- Integrale aanpak is noodzakelijk met duidelijke afspraken wie op welk niveau, welke actie moet ondernemen.
- De Rijksoverheid is aanspreekbaar op uitkomsten en moet er op toezien dat gemeenten en andere partijen hun verantwoordelijkheid nemen maar ook kunnen waarmaken.
- Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering op lokaal niveau en moeten voorzien in lokale regie en coördinatie, samen met onderwijs en maatschappelijk middenveld. De samenwerking met scholen en maatschappelijk middenveld moet verder worden geïntensiveerd en gefaciliteerd.

Wat gemeenten kunnen doen

- Beter bereik en kennis doelgroep, kinderen en jongeren hierbij betrekken. Tegengaan niet-gebruik voorzieningen.
- Verbeter voorlichting en vereenvoudig procedures en taalgebruik (naar A2). Bundel regelingen.
- Kies bij ondersteunende maatregelen voor glijdende schaal zodat ook o.a. werkenden beter worden ondersteund.
- Creëer een functie van armoederegisseur voor het realiseren van de doelstellingen op lokaal niveau. De regisseur is ook aanspreekpunt voor armoede onder kinderen voor onderwijs, maatschappelijk middenveld en anderen.
- Gevolgen voor kinderen (bijvoorbeeld huisuitzetting) moeten te allen tijde voorkomen worden. Dit vraagt om snel contact met risicogroepen en focus op levensgebeurtenissen en schulden.
- Mobility Mentoring is een kansrijke benadering omdat samen met betrokkene wordt gekeken wat het beste helpt.

Intensiveer de samenwerking met scholen

- Scholen worden een onmisbaar, niet vrijblijvend, onderdeel van de keten van instanties die armoede onder kinderen terugdringt. Scholen hebben een belangrijke signalerende, informerende en doorverwijzende rol die concreter uitgewerkt kan worden. Scholen en het onderwijspersoneel moeten handzame informatie krijgen wat zij zelf kunnen doen en hoe zij de gemeente kunnen bereiken voor signalering en doorverwijzing.
- Scholen en ouders moeten samen inzetten op het beheersbaar houden van schoolkosten. Verken fundamentele oplossingen om schoolkosten (zoals voor ICT-leermiddelen) te beperken.
- Scholen vervullen een belangrijke rol om kinderen te leren verantwoord met geld om te gaan.

e. Opgroeien en opvoeden in armoede (Nederlands Jeugdinstuut)³

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft in 2015 een document opgesteld over opgroeien en opvoeden in armoede. Allereerst hebben ze beschreven wat armoede betekent voor hun dagelijkse situatie en welbevinden.

Hieronder hun bevindingen.

Arme kinderen zijn slechter af. Ze zijn minder vaak lid van een vereniging, er is geen geld voor nieuwe kleren, voor internet, voor iedere dag een warme maaltijd of een weekje vakantie.

Minder welbevinden. Volgens een onderzoek in opdracht van de kinderombudsman (2013) ervaren kinderen het leven in armoede als buitengewoon vervelend. Ze worden dagelijks met geldgebrek geconfronteerd. Ze voelen schaamte, jaloezie of uitsluiting omdat hun leeftijdgenoten veel meer hebben of kunnen doen.

Risico op sociaal isolement groter. Het Sociaal Cultureel Planbureau onderscheidt vier vormen. Geldgebrek: kinderen ontberen essentiële zaken zoals deelname aan sportclubs. Onvoldoende sociale participatie: zoals deelname aan sport en aan verjaardagen. Onvoldoende toegang tot sociale grondrechten: hierbij gaat het om saamhorigheid en veiligheid in de buurt. Onvoldoende normatieve integratie: overtreden regels op school en in de samenleving.

Kinderen verbergen armoede. Op school en zelfs onder beste vrienden is armoede een taboe onderwerp.

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft in 2015 ook een brede opsomming gemaakt van de wetenschappelijke kennis over de gevolgen van armoede op de ontwikkeling van kinderen. De volgende gevolgen werden geïdentificeerd:

Mogelijk effect op psychosociale ontwikkeling. Er is een verband tussen armoede en het vaker hebben van psychosociale problemen zoals angst, depressie en probleemgedrag.

Minder goede hersenontwikkeling. Amerikaans onderzoek laat zien dat kinderen die in hun eerste jaren in armoede leefden in de basisschoolperiode een tragere hersenontwikkeling hadden.⁴ Vooral stress die kinderen ervaren, lijkt hierin een rol te spelen. Het betreft generieke effecten en gelden dus zeker niet voor iedereen die in armoede opgroeit.

3 Nederlands Jeugd Instituut. Opgroeien en opvoeden in armoede, december 2015

4 Hanson, J.L. et al (2013). Family poverty affects the rate of human infant brain growth; SER Rapport Opgroeien zonder armoede, maart 2017.

Onveilige gehechtheid. In arme gezinnen zijn kinderen minder vaak veilig gehecht. Dit is van invloed op de ontwikkeling van een kind.

Kindermishandeling. Armoede is een risicofactor voor kindermishandeling. Door een opeenstapeling van risicofactoren kunnen kinderen eerder het gevaar lopen slachtoffer van kindermishandeling te worden.

Schoolprestaties. Uit internationaal onderzoek blijkt dat het opleidingsniveau van de ouders in veel sterkere mate de onderwijskansen van kinderen bepaalt dan hun financiële situatie.

Voortijdig schoolverlaten. Armoede vergroot de kans op het verlaten van de school zonder startkwalificatie van minimaal een mbo-diploma op niveau 2, zelfs wanneer de betreffende jongere goed mee kan komen op school.

Jeugdcriminaliteit. Armoede is een van de vele risicofactoren voor jeugdcriminaliteit. Ook leven arme gezinnen vaak in buurten waar sprake is van verschillende problemen, zoals gebrek aan sociaal kapitaal.

Slechtere gezondheid. Risicogroepen voor armoede (onder meer eenoudergezinnen) hebben een slechtere gezondheid. Dat geldt ook voor kinderen.

Het verschil in levensverwachting tussen laag- en hoogopgeleide mannen en vrouwen is respectievelijk 6,9 en 5,7 jaar. Laag opgeleide mannen en vrouwen leven 18,8 en 16,4 jaar minder in goede gezondheid dan hoog opgeleiden. Personen met een lage sociaaleconomische status roken en drinken meer, eten minder groenten en fruit en bewegen minder, vaak een indirect gevolg van armoede en andere moeilijke levensomstandigheden die stress veroorzaken. Ook zijn woon- en werkomstandigheden van mensen met lage sociaaleconomische status vaak minder gunstig voor de gezondheid en maken zij minder gebruik van preventieve voorzieningen (RIVM 2009).

Risico armoede op volwassen leeftijd. Voor kinderen die in armoede opgroeien is het risico op armoede en aansluiting op volwassen leeftijd veel groter dan voor hun welvarender leeftijdsgenoten (littekeneffecten). Daarom is het van belang dat (arme) kinderen voldoende gelegenheid hebben een goede opleiding te volgen. Die is cruciaal voor de kansen aan het werk te komen en te blijven.

Chronische stress kan leiden tot opvoedingsproblemen. Ouders die voortdurend (te) weinig inkomen en (te) veel schulden hebben, lijden onder stress, voelen zich psychisch steeds minder goed en worden onzeker over hun rol als opvoeder. Dat risico is vooral groot bij alleenstaande moeders die vaak weinig steun in hun omgeving hebben. Tegelijk zijn alleenstaande moeders vaak erg creatief in het rondkomen.

Langdurige, intergenerationele armoede en opvoedingsproblemen gaan vaak samen. Sociale steun bevordert positief opvoeden en de ouder-kindrelatie.⁵

De Inspectie voor onderwijs stelt in 2016 dat naast de capaciteiten van de leerlingen ook het opleidingsniveau en het inkomen van de ouders de schoolloopbaan bepalen. Hierdoor ontstaan verschillen tussen leerlingen, die toenemen tijdens hun schoolloopbaan.⁶

Het ministerie van OCW stelt dat kinderen met dezelfde capaciteiten maar van ouders met een lager inkomen gemiddeld een lager advies krijgen dan kinderen van rijkere ouders. Ook bij de overgang naar het hoger onderwijs

5 Nederlands Jeugdinstituut (2015). Opvoeden en opgroeien in armoede.

6 Inspectie van het Onderwijs (2016). De Staat van het onderwijs en onderwijsverslag 2014-2015; SER Rapport Opgroeien zonder armoede, maart 2017.

is het inkomen van de ouders van invloed. Zo kunnen ouders geconfronteerd worden met financiële drempels, zoals ouderbijdragen, boekengeld en kosten voor vervoer, waardoor ze kiezen voor een veilige lagere schoolkeuze die minder kosten met zich brengt. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen uit kansarme gebieden (armoedeprobleem cumulatiegebieden) minder vaak aan een opleiding in het hoger onderwijs beginnen, waardoor de achterstand later op de arbeidsmarkt alleen maar groter wordt en de kansengelijkheid toeneemt.⁷

d. Nieuwe inzichten: psychologie van de schaarste en Mobility Mentoring

Psychologie van de schaarste. Armoede en schulden hebben een effect op het denken en voelen en dat heeft weer invloed op de keuzes die het individu maakt. Armoede en schulden leiden tot financiële en psychologische schaarste. Geldgebrek leidt er toe dat mensen meer bij de dag leven (een korte termijn horizon), minder doordachte beslissingen nemen (het IQ daalt tijdelijk met 13 punten) en in deze overlevingsmodus zichzelf steeds minder zien als de sleutel tot een duurzaam betere positie. Ze worden met andere woorden afwachtender. Onbedoeld houden ze hun problematische situatie daardoor in stand of verergeren ze die. Andere (eveneens belangrijke) zaken krijgen te weinig aandacht. De schaarste aan geld kost zoveel mentale energie dat er te weinig denkcapaciteit - ook wel bandbreedte genoemd - overblijft voor zaken die juist een einde kunnen maken aan die schaarste, zoals schuldhulpverlening, (beter) betaald werk of onderwijs. Je zou kunnen zeggen dat schaarste bij mensen het vermogen 'kaapt' om uit de problemen te raken.⁸

Op een workshop van JSO (tijdens werkconferentie armoede Delfshaven in oktober 2017) werd het nog eens samengevat. De kenmerken van schaarste zijn: leven dan dag tot dag, tunnelvisie, korte termijn is leidend in denken en doen, achteruitgang IQ en vernauwing bandbreedte. Mensen zijn hierdoor niet in staat doelgericht te denken, probleemoplossend te handelen of complexe taken uit te voeren.⁹

De nieuwe inzichten dat geldstress mensen niet in staat stelt om hun eigen verantwoordelijkheid te nemen, moeten leiden tot herbezinning van beleid zoals wat betreft zelfredzaamheid.

Mobility Mentoring. In de VS is inmiddels een aanpak ontwikkeld waarin de bovengenoemde inzichten zijn verwerkt: Mobility Mentoring. Het uitgangspunt van Mobility Mentoring is het wetenschappelijk inzicht dat chronische stress invloed heeft op het gedrag van mensen. In deze aanpak biedt de professional coaching, ook wel 'mentoring' genoemd, die uitgaat van gelijkwaardigheid en eraan bijdraagt dat mensen weer doelgerichter gaan handelen. Mobility Mentoring ondersteunt mensen om hun financiële en sociale problemen aan te pakken, met als doel een economisch zelfredzaam leven. De hulp- en dienstverlening richt zich op meerdere sociale problemen, die in samenhang met elkaar worden aangepakt. Het gaat om een brede integrale aanpak waarin niet alleen wordt gekeken naar het vinden van betaald werk dat voldoende oplevert om van rond te komen.

7 Ministerie van OCW (2016). Actieplan gelijke kansen in het onderwijs. SER Rapport Opgroeien zonder armoede, maart 2017.

8 www.platform31.nl/wat-we-doen/kennisdossiers/schulden-en-armoede/must-reads/schaarste; Sendhil Mullainathan & Eldar Shafir. Schaarste. 2014.

9 Line-up rollenverdeling voorkomen, signaleren of 'oplossen'. Workshop LSO tijdens werkconferentie armoede Delfshaven, oktober 2017.

Maar ook ombetaalbare huisvesting, stabiele zorg voor kinderen, goede opleiding en een goede gezondheid.¹⁰ Mobility Mentors informeren deelnemers actief over de impact die stress heeft op hun gedrag (afspraken niet nakomen of vergeten, niet in actie komen, onverstandige beslissingen nemen, directief opvoeden et cetera). De deelnemer stelt met de Mobility Mentor een stappenplan op met concrete subdoelen. Voor het realiseren van de (sub)doelen krijgen mensen beloningen. Onderzoek wijst uit dat de beloningen veel opleveren. Het integraal benaderen van problemen van kwetsbare mensen wint snel terrein bij gemeenten. Er is sprake van stapeling van problemen waarbij armoede en schulden in veel gevallen onderdeel zijn van de problematiek.

10

www.platform31.nl/thema-s/armoede-schulden-en-gedrag/mobility-mentoring

Brief aan scholen en lijst met deelnemende scholen

Geachte directie,

In Rotterdam groeit één op de vier kinderen op in armoede. In een aantal wijken in Delfshaven ligt dat aantal zelfs nog hoger. Hoewel scholen de armoede in de gezinnen van hun leerlingen niet kunnen oplossen, worden zij dagelijks met deze problematiek geconfronteerd. Voor scholen is dit een belangrijk thema, omdat kinderen die stress van armoede en schulden ervaren, worden belemmerd in hun ontwikkeling.

Bestrijding van armoede is een van de belangrijkste uitdagingen in Delfshaven. Daarom hebben we eind 2017 een Armoedeplatform opgericht. We gaan uit van bestaande initiatieven, we kijken of we elkaar daarbij voldoende weten te vinden en wat nog extra nodig is. De kerngroep van het platform wordt gevormd door Ineke Palm (gebiedscommissie), Wendi van Helden (CJG Rijnmond), Najah El Mahdaoui (Gemeente Rotterdam), David Forbes (WmoRadar), Nico van Splunter (wijkpastor/project goed bezig) en Yvette Prinsen (Zorgvrijstaat).

We willen vanuit het Platform graag samenwerken met de scholen. Allereerst willen wij onderzoeken of en hoe we de scholen kunnen helpen om te signaleren en om te gaan met kinderen in armoede. Zonder dat we de scholen extra belasten. Zijn scholen hiertoe voldoende toegerust, is extra ondersteuning nodig en zo ja, welke? We willen graag uw ervaring en mening horen.

We zouden het daarom zeer op prijs stellen als u de moeite wilt nemen navolgende vragenlijst in te vullen. Het kost u circa 20 minuten als u alleen de gesloten vragen invult. Indien u ook (een deel van) de open vragen invult, kost het wat meer tijd. Deze open vragen kunnen ons wel belangrijke extra informatie geven. U hoeft de enquête niet in één keer in te vullen, u kunt de beantwoording tussentijds onderbreken en later verder gaan. U kunt ook iemand anders een deel van de vragen laten beantwoorden, bijvoorbeeld degene op uw school die zich bezighoudt met het aanvragen van kindvoorzieningen (zoals jeugdsportfonds).

Natuurlijk zullen we de resultaten naar u terugkoppelen. Wij denken ook aan een bijeenkomst met wethouder Grauss van Armoede en de scholen in Delfshaven. De wethouder staat zeer open voor ideeën en projecten vanuit de wijk en wil graag met ons samenwerken. Wij hopen dat u samen met ons de nieuwe kansen wilt pakken. Alleen als we allemaal samenwerken zullen we misschien in staat zijn de armoede in veel gezinnen in Delfshaven terug te dringen en zo te werken aan meer gelijke kansen voor alle kinderen.

We hopen dat u wilt meewerken. Uw bijdrage wordt zeer gewaardeerd!

Met vriendelijke groet,
Ineke Palm en Wendi van Helden
Armoedeplatform Delfshaven

Deelnemende scholen Delfshaven

Middelland

Vrije school
RK Maria basisschool, RVKO

Nieuwe Westen

De Ark, K&O
Vierambacht, BOOR*
Emmausschool, RVKO*
Mozaik, K&O

Bospolder/Tussendijken:

Valentijnschool, RVKO*
Lucasschool, RVKO
Boog, Dakparkschool, BOOR
De Korf, BOOR
Woltjer en Dr. JC Logemann, K&O**
Nicolaasschool, RVKO*

Coolhaven

OBS Delfshaven ***

Schiemond/ Lloydkwartier

De boog, Schiemond***
Mullerpier

Spangen

Al Ghazali, SIPOR
Duo 2002, BOOR
Mariaschool, RVKO
Prinses Margrietschool, K&O*

Oud Mathenesse

Finlandia, BOOR
Auris Hildernisschool, Aurus groep

* School heeft meerdere locaties, ingevuld voor alle locaties.

** Twee scholen onder een dak, met een directie, voor beiden scholen in een keer ingevuld.

*** Twee locaties van een school, door beide locaties ingevuld.

Enquêtevragen en uitkomsten

1. Wilt u invullen voor welke school u de vragenlijst invult?

Hier zijn 21 basisscholen ingevuld.

2. Vult u de vragenlijst voor een bepaalde locatie in?

	Aantal scholen
Niet van toepassing, er is maar een locatie	16
Vragen worden ingevuld voor alle locaties	5

A. Signalen van armoede

In Rotterdam groeit een op de vier kinderen op in armoede. In een aantal wijken in Delfshaven ligt dat nog hoger. Dus moeten er veel van deze kinderen in onze klassen zitten, misschien zonder dat we het weten. Ouders en kinderen verbergen armoede vaak. Signalen van armoede zijn: geen schoolgeld kunnen betalen; versleten kleding dragen; zonder eten naar school komen; geen geld voor schoolreisjes, traktaties of om vriendjes te ontvangen; niet dagelijks groente of fruit eten; niet dagelijks een warme maaltijd nuttigen; niet jaarlijks een week op vakantie.

3. Deze signalen zie ik bij kinderen op mijn school (totaal = 21)

4. Welke signalen ziet (of vermoedt) u het meeste? Meer antwoorden mogelijk (totaal = 21)

	Aantal scholen	% van de scholen
Geen schoolgeld kunnen betalen	21	100
Zonder ontbijt op school komen	17	81
Niet jaarlijks een week op vakantie	16	76
Niet deelnemen aan sportieve of culturele activiteiten	16	76
Geen geld voor traktaties of vriendjes ontvangen	14	67
Onvoldoende warme of versleten kleding	11	52
Niet dagelijks groente of fruit eten	11	52
Niet elke dag een warme maaltijd eten	4	19

Een school noemt als extra signaal: een slechte nachtrust omdat kinderen met velen op een kamer slapen.

Stress en zorgen. Naast materiële armoede kan er sprake zijn van emotionele armoede en armoede wat betreft ervaringen, taal en ambities. In arme gezinnen wordt de aandacht van ouders vaak opgeslokt door alles wat daarmee samenhangt. Ze hebben minder regie over het eigen leven, vaak is er sprake van stress, schuldgevoelens en gevoelens van falen en incompetentie. Dat alles kan negatief werken op de opvoeding. Het kan moeilijk zijn voor deze ouders om ruimte te maken om samen met de kinderen dingen te doen, het goede voorbeeld op verschillende terreinen te zijn, om te helpen bij huiswerk enzovoort. Het kind neemt vaak al heel jong de stress en de zorgen van de ouders over. De onbezorgde jeugd bestaat voor veel van deze kinderen niet. Naast gevolgen kunnen dit ook signalen van armoede zijn.

5. Kunt u een ruwe schatting maken van het percentage kinderen op uw school dat leeft in een gezin met armoede (totaal = 21)

Omdat het geschatte percentage door de ene school als regelmatige signalen worden gezien en door een andere school als zeer veel, is dit met elkaar in overeenstemming gebracht.

Aantal scholen	Signalen	Geschatte percentages (%)
6	Zeer veel	50, 50, 50, 65, 70, 80
7	Veel	30, 30, 30, 35, 40, 40, 40
6	Regelmatig	10, 10, 15, 15-20, 20, 20
2	Zeer weinig	2, 2

Van de zes scholen in Bospolder/Tussendijken zien er vier scholen signalen zeer veel, een school ziet deze veel (40 procent), een school regelmatig (10 procent).

De scholen in Coolhaven en Schiemond zien signalen veel en zeer veel, de school in in Lloydkwartier ziet deze zeer weinig

De vier scholen in Spangen zien signalen veel, op een na die deze regelmatig ziet (15 procent),

De vier scholen in het Nieuwe Westen zien signalen twee maal regelmatig, een keer veel en een keer zeer veel.

De twee scholen in Middelland zien signalen zeer weinig en regelmatig.

De twee scholen in Oud Mathenesse/Witte dorp zien signalen veel en weinig.

6. Wat ziet u voor gevolgen van armoede op kinderen? Meer antwoorden mogelijk (totaal = 21)

Alle scholen zien ernstige gevolgen van armoede op kinderen.

	Aantal scholen	% van de scholen
Minder ontwikkelingskansen op allerlei gebieden	19	90
Minder taalvaardig	17	81
Problemen opvoeding	17	81
Sociale achterstand	16	76
Emotionele armoede	16	76
Gebrek aan vaardigheden	16	76
Minder goede schoolprestaties	16	76
Gebrek aan ervaringen en ambities	16	76
Kinderen maken zich zorgen over situatie thuis (financiën, schulden, huisuitzetting)	13	62
Kinderen leiden onder gebrek aan zekerheid en stabiliteit thuis	12	57
Eerder psychosociale of gedragsproblemen	11	52
Kinderen zijn negatiever over hun leven	8	38

Een school geeft als extra gevolg aan: kinderen zijn bezig met vraagstukken als: hoe verdien ik in de toekomst het snelst geld?

Vaak noemen ze dan het criminele circuit.

7. Signaleren van armoede hoort bij de taken van de school (totaal = 21)

	Aantal scholen	% van scholen
(Helemaal) mee eens	18	86
Neutraal	3	14

8. Het is voor de school moeilijk in te schatten of er sprake is van armoede (totaal = 21)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	13	62
Neutraal	3	14
(Helemaal) mee oneens	5	24

9. Heeft uw school behoefte aan ondersteuning bij het signaleren van armoede en de gevolgen daarvan?

Zeventien van de 21 scholen hebben behoefte aan ondersteuning bij het signaleren van armoede en de gevolgen hiervan. Drie scholen weten het niet en een school heeft geen behoefte aan ondersteuning. (Totaal = 17)

	Aantal scholen	% van de 17 scholen
Uitbreiding schoolmaatschappelijk werk	14	82
Extra financiële ondersteuning om meer tijd hiervoor vrij te kunnen maken	11	65
Meer kennis over wat armoede inhoudt en waar je op moet letten	8	47
Extra deskundigheid van buiten	8	47
Uitbreiden tijd en mogelijkheden wijkteam	8	47

Drie scholen noemen nog andere zaken:

- Uitbreiden van de medewerkers ouderbetrokkenheid.
- De ouderconsulent is laagdrempelig, dat zij in ieder geval geïnformeerd wordt over de stappen die ouders kunnen nemen als ze in armoede leven. We hebben al enige tijd geen schoolmaatschappelijk werk, ouders vragen hier wel om!
- Schuldsanering is van invloed op de bekostiging van de basisschool.

10. Binnen onze school kennen we de achtergrond van onze kinderen (totaal = 21)

	Aantal scholen	% van de scholen
Goed	3	14
Voldoende	14	67
Matig	4	19

11. Toelichting (totaal = 8)

- De doelgroep is een afspiegeling van de wijk. Ons schoolteam is een afspiegeling van de maatschappij. Hierdoor kunnen culturele of religieuze onderwerpen besproken worden. Toch vind ik dat we te weinig doen met de culturele achtergronden. Terwijl wanneer je vanuit overeenkomsten werkt en deze overlap geeft met de Nederlandse normen en waarden krijgen ze veel meer betekenis voor het kind (dan maar het gevoel te hebben het moet van de juf).
- De ouders hebben veel vertrouwen in de school waardoor ze veel delen over de thuissituatie.
- Wij voeren regelmatig huisbezoeken uit. Wij voeren regelmatig gesprekken met ouders en kinderen.
- Ik twijfel tussen voldoende en matig. Er is veel verborgen leed en schaamte.

- Ouders willen hierover niet praten.
- Soms is het niet wat het lijkt, is het moeilijk om een goed beeld te krijgen omdat ouders zich schamen voor een situatie. We doen ons best om het zo goed mogelijk in beeld te krijgen, dat kunnen we in ieder geval aangeven.
- Er zijn op dit moment geen huisbezoeken meer om dit goed in beeld te krijgen.
- Onze leerlingen wonen veelal niet in Delfshaven. Dat is echt maar een klein percentage van de school. De school heeft een regiofunctie. Wij hebben zelf schoolmaatschappelijk werk in de school. Hij zal mogelijk een beter inzicht hebben hierin.

12. Mijn school heeft voldoende mogelijkheden kinderen extra programma's te bieden (bijvoorbeeld bij taal- of ontwikkelingsachterstand, gedragsproblemen) (totaal = 21)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	11	52
Neutraal	1	5
(Helemaal) mee oneens	9	43

Een school merkt op: Er kan nog heel veel geïnvesteerd worden met name op het gebied van taalontwikkeling zodat de totale ontwikkelingsachterstand wordt ingehaald.

13. Kinderen in armoede hebben extra leertijd nodig om tot talentontwikkeling te komen. Children's Zone is hiervan een voorbeeld, de kinderen krijgen hierbinnen 6 uur extra leertijd. Zou u dat een goed idee vinden voor uw school? (totaal = 21)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	4	19
Neutraal	3	14
(Helemaal) mee oneens	6	28,5
Weet ik niet	1	5
Doen we al	2	9,5
Anders	5 (zie hieronder)	24

Een school moet uren juist terugbrengen: De subsidie is juist minder geworden waardoor wij de zes uur leertijd moeten terugbrengen. Wij kunnen niet behouden wat werkt door gemeentelijk beleid en keuzes die gemaakt worden.

Een school maakt het volgende voorbehoud: Uit eigen schoolervaring blijkt dat extra leertijd ook extra druk op kan

leveren en het alleen maar succesvol is m.b.v. uitstekende leerkrachten en uitstekende vakdocenten.

Twee scholen vinden algemene of talentontwikkeling belangrijker:

Juist de brede algemene ontwikkeling zou meer en beter gestimuleerd moeten worden. Daar is extra mankracht voor nodig!

We werken op school aan talentontwikkeling en deze plannen we wekelijks 1,5 uur in. We hebben extra geld om deze talentvolle lessen uit te breiden in kwaliteit en niet kwantiteit (lesuren).

Voor een school is het praktisch niet haalbaar: Wij zijn speciaal onderwijs. Veel van onze leerlingen komen met leerlingenvervoer naar school. Extra leertijd betekent dat ze niet met het leerlingenvervoer naar huis kunnen en dat ouders ze zelf moeten komen ophalen. Dit gaat problemen opleveren voor veel ouders.

14. Wat doet uw school aan talentontwikkeling van kinderen buiten school? Meer antwoorden mogelijk. (totaal = 21)

	Aantal scholen	% van de scholen
School is beschikbaar voor naschoolse activiteiten	12	57
School werkt samen met een wijk sportvereniging	6	29
School werkt samen met IMC weekendschool	5	24
Anders	12 (zie hieronder)	57

Alle scholen doen wel iets aan talentontwikkeling buiten schooltijd.

Cultuur en sport:

Kinderkoor.

Wijkmuziekschool BSO in de wijk.

Lekker fit verzorgt een programma na schooltijd.

We hebben de schoolsportvereniging.

Leertijduitbreiding, inzet vakleerkrachten:

Aanbieden extra vakken m.b.v. 3 uur leertijd uitbreiding.

Voor onze leertijduitbreiding (2x per week 1 uur) zijn partners als SKVR, Dynamic Activities en de knutseldoos voor techniek lessen ingehuurd.

Een uurtje extra leertijduitbreiding.

Verlengde leertijd onder schooltijd.

Vanuit leren loont krijgen alle kinderen op de woensdagmiddag lessen naar interesse en gericht op talentontwikkeling, denk aan o.a. ondernemerschap, politiek, zorgpoly, zingen etc. Inzet vakleerkrachten

Soms met inzet verschillende wijkpartijen: Naschoolse opvang, huiswerkbegeleiding, Duimdrop, Bouwkeet, Punt 5, Bibliotheek, Taal voor Mekaar

Wij zijn een regioschool voor cluster 2 onderwijs (spraak en taalproblemen). Ons lesaanbod bestaat grotendeels uit het aandacht geven aan de taalontwikkeling in alle situaties.

15. Extra onderwijs en/of ondersteuning aan kinderen in achterstandssituaties is nodig en zeer urgent om meer gelijke kansen voor alle kinderen te creëren (totaal = 21)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	16	76
Neutraal	4	19
Mee oneens*	1	5

*De vraag suggereert dat hoe meer onderwijs/ ondersteuning een kind krijgt hoe betere kansen het krijgt. Dit betekent dus dat we op deze manier alleen maar havo en vwo uitstroom zouden krijgen met deze interventie. Hebben we ook door dat er ook kinderen zijn die gemiddeld en zelf onder het gemiddelde presteren, ondanks alle extra ondersteuning?! Een capaciteit is kindeigen! En dat mag, het kind dat geen havo scoort mag, nee MOET er ook zijn! Op deze manier blijven we die prestatiedruk uitoefenen bij kinderen, de leerkrachten en scholen. Ouders worden op deze manier alleen maar meer gevoed, om te klagen over de school want zijn/ haar kind heeft geen havo gehaald (slechte school dus!). Het hoort geen gelijke kansen te zijn, het hoort gepaste kans te zijn. Draait daar het passend onderwijs van tegenwoordig niet om? Kijken naar de onderwijsbehoeften van een kind en het onderwijs hier op aanpassen.1

16. Wij zijn op zoek naar goed werkende initiatieven met signaleren, verwijzen en aanpak gevolgen op taal en ontwikkeling van kinderen, heeft u hier voorbeelden van op uw school? (totaal = 10)

Ons extra aanbod geeft kinderen kansen. Hierop zijn wij in 2016 excellent geworden.

- Tienercollege, niveaus door elkaar. Huiswerk op school maken. Gezond eten en sporten op school. Zo lang mogelijk op school. Ook in de vakanties.
- We proberen alles te integreren in ons totaal aanbod Kwaliteitszorg, zorgstructuur is belangrijk voor al onze kinderen. Ouder- en kind academie (school-kind-ouders-partners).

* Onderzoeker: begrijp de opmerkingen, gelijke kansen wil ook voor ons niet zeggen iedereen naar de universiteit. Alle kinderen kansrijk zoals Kinderombudsman stelt, is misschien beter. Punt is dat ambachtelijke beroepen in Nederland zo worden ondergewaardeerd, ook financieel.

- Signaleren en verwijzen lukt mits de problematiek zichtbaar is, de aanpak en gevolgen op taal en ontwikkeling wordt momenteel onvoldoende gemonitord.
- Taalvoormekaar project zou ik graag aan mee willen doen maar dat kan niet.
- Wij zijn een taalschool (speciaal onderwijs).
- Medewerker ouderbetrokkenheid organiseert regelmatig bijeenkomsten met lage drempel, twee intermediairs voor jeugd-sport- en cultuurfonds. Wij hebben 4x per jaar gesprekken met alle kinderen en hun ouders. Er wordt gesproken over doelen en wat haalbaar is voor het kind. Dit komt in hun IOP te staan. (Individueel Ontwikkel Plan).
- Wij hebben jaarlijks startgesprekken met alle ouders en we houden voortgangsoverleg (portfolio) om de ontwikkeling van het kind te monitoren. Om tot een goed gesprek te komen willen wij alle ouders op de studiedag met school (dit is jaarlijks studiedag school-ouders) een scholing voor gesprekstechniek te geven. Daarmee leer je ouders zich beter te presenteren en aan te geven wat hun kind nodig heeft. De school heeft zich gecertificeerd als ouderbetrokkenheid 3.0 en geeft hiermee aan dat we ouders belangrijk vinden en waarderen. Zo hebben we een regiegroep die bestaat uit ouder en leerkrachten, die dienen als een denktank voor de organisatie.
- Wij werken sinds drie jaar met het innovatieve 'Leer- en veerkracht' gebaseerd op de wetenschap vanuit de positieve psychologie en de werking van het brein, zeker ook juist m.b.t. wat armoede doet met het brein/gedrag/ontwikkeling. Ontwikkeld door Dr. van Zundert. Er zijn ondertussen meerdere scholen die dit driejarige traject zijn ingestapt. Binnen Nederland zijn wij de school die het verst gevorderd is in deze aanpak die wij vanuit 'zorg' om leerkrachten en leerlingen zijn gestart. Als school in een Rotterdamse achterstandswijk zien wij dagelijks de noodzaak om kinderen niet alleen uit te rusten met cognitieve vaardigheden maar ook met een compleet pakket aan vaardigheden op mentaal, emotioneel, gedragsmatig en sociaal vlak. Sterker nog, een groeiend aantal studies laat zien dat wanneer je gericht en intensief werkt aan veerkracht en welbevinden van leerlingen, hun leerprestaties en –motivatie toenemen. Het omgekeerde is ook waar: onderzoek toont aan dat wanneer leerlingen stress ervaren hun leervermogen geblokkeerd wordt. Tevens blijkt dat de werking en ontwikkeling van de hersenen van kinderen uit gezinnen die langdurige armoede kennen negatief beïnvloed wordt (bron: Mobility Mentoring van Nadja Jungmann/Peter Wesdorp januari 2017).¹¹

17. Wat heeft uw school nodig om beter in staat te zijn met armoedeproblematiek op uw school om te gaan? (totaal = 17)

- Afschaffing ouderbijdrage voor kansen gelijkheid. Is ook beter voor de relatie met school omdat je het niet over geld hebt. De kosten van de activiteiten (waaronder schoolreisje, vieringen, sportactiviteiten) zouden door de gemeente betaald moeten worden. Goed werkende zorgstructuur in de wijk in samenwerking met de school.

¹¹ Zie eindnoot achterin bijlage 3 voor uitgebreide beschrijving

- We nemen nu deel aan het EU-fruitproject. Dat zou standaard moeten worden. De mogelijkheid dat de ouderbijdrage door de gemeente wordt betaald voor de gezinnen die in armoede leven.
- Geld.
- Uitbreiding schoolmaatschappelijk werk (twee maal).
- Een diepte investering in schoolmaatschappelijk werk en wijkteam in de school! Een communityschool waarin wij samen optrekken om gelijke kansen een kans te geven.
- Meer tijd voor schoolmaatschappelijk werk, extra geld voor activiteiten, extra handen in de school voor een methode zoals BOUW.
- Laat schuldhulpverlening op school spreekuur houden.
- Inzet van externen. De school moet deze maatschappelijke taken niet erbij krijgen.
- Kennis en faciliteiten op dit gebied.
- Voorlichting, kennis en professionals.
- Een duidelijk stappenplan hoe en wat er tegen gedaan kan worden. 1 aanmeldpunt/ 1 contactpersoon die het oppakt. Bij actie, daadwerkelijk snel handelen, geen tot weinig papieren rompslomp. Bekendmaking bij de ouders. Wat is het? Wat kan je er aan doen? Waar kan je heen? Wie kan je helpen? Hoe snel wordt je geholpen? Geen onzin wachttijden van bijvoorbeeld acht weken! Snel handelen en snel resultaat, zodat het vertrouwen er is wat weer het positieve gevoel benadrukt dat er daadwerkelijk hulp is.
- Het herkennen van signalen en ondersteunen van ouders hierin. Meer kennis over armoedeproblematiek.
- De focus moet liggen op de mogelijkheden van de ouders. Voor de scholen moet er veel meer geld komen om trainingen (gesprekstechniek, sociale vaardigheden) aan te leren in de opvoeding. De leefstijl lessen die wij nu aan leerlingen geven, worden ook aan ouders gegeven, alleen kost het veel geld.
- Nog meer kennis rondom armoede, een goede samenwerking met partners in de wijk die hierbij kunnen ondersteunen, met name in het ouderstuk. Ouders blijven moeilijk te bereiken, schamen zich en juist zij zouden de tools en vaardigheden moeten krijgen om uit de denkpatronen te kunnen komen. De driehoek ouders, school, leerling is op z'n sterkst in resultaat wanneer eenieder hier een steentje aan bij kan dragen vanuit kennis. Wij zijn er van overtuigd dat de inhoud van ons onderwijs waarbij wij het vergroten van mentale veerkracht verweven in ons lesgeven en zo de tools en vaardigheden over proberen te dragen aan kinderen een voorbeeld is van goed onderwijs. Echter... ouders kiezen scholen vaak op i-pad onderwijs, citoscores (die zoals onlangs al in het NRC stond, veelal niets zeggen over de kwaliteit van een school) of andere dingen waarvan ouders 'denken te weten' wat een succesvolle toekomst geeft voor hun kind. Echter 'inzetten op mentale veerkracht' (waarbij uit de wetenschap blijkt dat dit daadwerkelijk de kans op een gezond gelukkig en succesvol leven in deze maatschappij zou kunnen vergroten) is onbekend en veelal 'vaag'... het zou ons enorm helpen als het belang van mentale veerkracht voor de ontwikkeling van kinderen ook bij ouders bekend zou zijn. Een soort 'sire' filmpje waarin dit maatschappelijk belangrijk wordt gemaakt of andere vormen zijn van harte welkom. Het is mooi dat er nu ingezet wordt op 'veerkrachtige wijk' en wij hopen dan ook dat hiermee het belang van o.a. die mentale veerkracht (die vanuit de ouders en kinderen doorsijpelt en dus ook weer van invloed is op hoe er in de wijk met elkaar omgegaan kan worden) flink onder de aandacht gebracht wordt en men ook weet dat juist 'goed' onderwijs meer is dan (even kort door de bocht): ipads en citoscores!

- Stabiliteit betreft subsidie en goede leerkrachten
- Bij ons op school komt het weinig voor, maar dat wil niet zeggen dat deze kinderen er niet zijn. Het is niet mogelijk om een uitgebreid programma voor deze kinderen op te zetten. Meer kennis en mogelijkheden om deze kinderen te ondersteunen is wenselijk.
- We willen andere scholen graag helpen.

B. Ouderbijdrage

18. Op welke manier bekostigt uw school schoolreisjes en andere activiteiten voor kinderen?
(totaal = 21)

	Aantal scholen	% van de scholen
Jaarlijkse (vrijwillige) ouderbijdrage	14	67
Jaarlijkse (vrijwillige) ouderbijdragen plus bijdragen activiteiten	3	14
Elke activiteit wordt apart in rekening gebracht	1	5
Anders	3 zie hieronder	14

Kamp kost €60,00.

Alleen de schoolreis wordt in rekening gebracht, alle andere activiteiten zijn voor de kosten van school.

Voor het grootste deel door ouderbijdrage, school legt vanuit eigen budget wat bij om alle kinderen mee te kunnen nemen.

18 a. Hoeveel bedraagt de ouderbijdrage per jaar per eerste kind? (totaal = 19)

35 tot 40 euro op drie scholen

40 tot 55 euro op tien scholen

60-70 euro op twee scholen

80 euro op een school.

Op twee scholen is de ouderbijdrage afhankelijk van het inkomen, bij een van deze twee scholen zijn er drie bedragen: 45, 60 en 100 euro.

Een school vraagt geen ouderbijdrage.

19. Wat gebeurt er als ouders het extra geld niet kunnen missen? Meer antwoorden mogelijk
(totaal = 21)

	Aantal scholen	% scholen
Dan wordt verwezen naar de stichting Meedoen	18	86
Dan wordt verwezen naar de gemeente	7	33
Dan kunnen ouders een beroep doen op het fonds van de school	3	14
Dan kunnen kinderen (soms) niet mee	8	38
Anders	7 zie hieronder	33

- Kwijtschelding of betalingsregeling
- Dan hoeven ouders niet te betalen. Soms doen ouders klusjes voor de school in plaats van te betalen.
- We gaan in gesprek met ouders
- Vragen ouders om zich te melden. Soms vragen we de helft, of bedrag wordt kwijtgescholden.
- In overleg met ouders, komen we tot een andere regeling. We gaan dan uit van wat ouders wel kunnen betalen.
- Ouders worden doorverwezen naar schoolmaatschappelijk werk.
- Het fonds van het bestuur van de RVKO.

20. Die administratie en inning van schoolkosten en ouderbijdragen zijn veel gedoe en rompslomp voor de school (totaal = 21)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	17	81
Neutraal	1	5
(Helemaal) mee oneens	3	14

21. Heeft u een alternatief voor de ouderbijdrage (of voor de financiering van schoolreisjes en feesten)? (Totaal = 11)

- Gefinancierd vanuit het rijk. Onderwijs moet over de hele breedte gratis zijn.
- Het zou voor kinderen niet uit moeten maken waar je op school zit en hoe draagkrachtig je ouders zijn. Kinderbijslag voor de meest bemiddelden iets naar beneden en het beschikbare bedrag naar de scholen om uitstapjes te financieren. Gratis vervoer voor scholen. Gratis toegang tot diverse pretparken voor scholen
- Hogere inkomens een percentage laten betalen voor lagere inkomens.
- Laat dit gewoon structureel naar de scholen komen en haal de bijdrage weg bij ouders.

- Dat het vanuit de gemeente bekostigd wordt.
- Deze moeten gratis zijn voor alle kinderen. Het idee is om dit via de gemeente te ontvangen op school zodat we ook educatieve uitstapjes kunnen betalen.
- Het zou mooi zijn als er jaarlijks een bedrag per leerling zou zijn vanuit de gemeente om dit alles te financieren.
- Gewoon uit het basisbudget en 'normale' uitjes. Het hoeft niet te gek en niet te duur te zijn. Kinderen hebben het al snel naar hun zin! Het gaat om aandacht.
- Ja, stichting Meedoen en begroting vanuit de school.
- Fondsen aanschrijven.
- Nee, alleen voor de werkweek groep 8 lukt het soms om financiering vanuit stichtingen te ontvangen (fondsenwerving).

22. Wat doet de school om schoolkosten te beperken? (totaal = 15)

- Letten op hoeveel alles kost en kan het goedkoper.
- Onder andere op zoek naar samenwerking met anderen waarbij er win-win is en de kosten beperkt kunnen worden.
- Slim inkopen.
- Verdelen naar draagkracht.
- Alles, dus zo min mogelijk leuke uitstapjes organiseren omdat de middelen ontbreken.
- Goedkope schoolreisjes organiseren.
- Goedkope schoolreisjes, lage uitgaven tijdens festiviteiten, Alleen ouderbijdrage gericht op broodnodige uitgaven van bijvoorbeeld Paasontbijt.
- We gaan er niet roekeloos mee om. De uitstapjes zijn educatief op het schoolreisje na. We willen alle leerlingen een fijne tijd geven op school en daar horen ook uitstapjes bij.
- We doen mee met het fruitproject, de kinderen ontvangen gratis fruit. We zoeken naar uitstapjes die gratis zijn of klein gedeelte betaald moet worden, dit betaalt de school. We houden geen geld over van de ouderbijdrage, omdat we echt alles uitrekenen en dan aan ouders vragen om het te betalen, zo houden we ook geen reserves.
- Dat hebben wij al gedaan, ouders betalen alleen een bedrag voor de schoolreis.
- Het schoolgeld laag te houden. Ouders betalen alleen extra voor de schoolreis of kamp. De andere activiteiten (o.a. schaatsen) worden zoveel mogelijk bekostigd uit het schoolgeld.
- De eigen bijdrage laag houden door kosten te boeken op de reguliere bekostiging.
- Een goede begroting maken en binnen de grenzen van de begroting blijven.
- Fondsen aanschrijven.
- Gebruik maken van BUZZ 010 (BUZZ010 is het loket voor busritten naar educatieve excursies voor Rotterdamse leerlingen in het primair onderwijs).

23. Hoge kosten onder andere schoolreisjes) op middelbare scholen spelen soms een rol bij de schoolkeuze van ouders voor voortgezet onderwijs (totaal = 21)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	10	47,5
Neutraal	6	28,5
(Helemaal) mee oneens	1	5
Weet ik niet	4	19

C. Kindvoorzieningen

Om uitsluiting te voorkomen zijn er kindvoorzieningen zoals Stichting Meedoen (fiets, computer, schoolreisje, zwemles, scouting), Jeugdfonds Cultuur en Jeugdfonds Sport. Veel scholen helpen ouders hiermee. Voor cultuur en sport zijn tussenpersonen (intermediairs) nodig, vaak zijn dat schoolmaatschappelijk werkers, medewerkers ouderbetrokkenheid of een specifieke leerkracht. Mogelijk kunnen zij ook het beste de vragen van dit hoofdstukje beantwoorden.

24. Is het u bekend dat deze drie fondsen vanaf 3 april zijn samengegaan (samenwerken) in het Jeugdfonds Rotterdam? (totaal = 19)

	Aantal scholen	% van de scholen
Ja	11	58
Nee	8	42

25. Is het u bekend dat in Delfshaven in Huis van de wijk Pier 80 elke dinsdagmorgen spreekuur is van het Jeugdfonds waar intermediairs aanwezig zijn? (totaal = 19)

	Aantal scholen	% van de scholen
Ja	5	26
Nee	14	74

26. Vindt u de informatievoorziening aan de ouders en scholen over de kindvoorzieningen voldoende? (totaal = 19)

	Aantal scholen	% van de scholen
Ja	4	21
Nee	8	42
Weet ik niet	6	32
Anders	1 zie hieronder	5

De informatievoorziening moet veel beter, zeker bij nieuwe voorzieningen.

27. Vindt u dat in de kindvoorzieningen voldoende middelen zitten en mogelijkheden zijn voor kinderen? (totaal = 19)

	Aantal scholen	% van de scholen
Ja	4	21
Nee	2	11
Weet ik niet	12	63
Anders	1 zie hieronder	5

Er moet meer cultuur en sport zijn voor alle kinderen en betaalde opvang na schooltijd.

28. Als school bent u tussenpersoon (intermediair) en kunt u aanvragen voor ouders doen. Is uw school hier actief in? (totaal = 19)

	Aantal scholen	% van de scholen
Ja, zeer actief	7	37
Ja, wel beperkt door tijdgebrek	10	53
Weet ik niet	1	5
Anders, via maatschappelijk werk	1	5

29. De samenwerking met deze fondsen is goed (totaal = 19)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	10	53
Neutraal	4	21
(Helemaal) mee oneens	1	5
Weet ik niet	4	21

30. Toelichting (totaal = 7)

- Dit wordt verzorgd door de medewerker ouderbetrokkenheid en de schoolmaatschappelijk werker.
- Onze schoolmaatschappelijk werker is intermediair. Zij is sinds kort voor onbepaalde duur afwezig. Twee collega's zijn nu intermediair, maar hebben hiermee onvoldoende ervaring.
- Schoolmaatschappelijk werk wordt hier voor ingezet.
- Schoolmaatschappelijk werk ondersteunt ouders bij diverse aanvragen. Hij is bekend bij alle ouders. Hij speelt ook een grote rol bij de kennismakingsochtenden voor nieuwe ouders.
- Doordat ik de aanvragen niet zelf doe, heb ik hier geen zicht op .
- Beetje overbodig dat er gevraagd wordt om nota's van school op te vragen terwijl alle informatie in de schoolgids staat en op het aanmeldingsformulier van Stichting Meedoen.
- De toelichting toegankelijker en te begrijpen voor alle ouders.

31. Hebben mensen van uw school die de aanvragen doen behoefte aan meer voorlichting? (totaal = 19)

	Totaal scholen	% van de scholen
Ja	4	21
Nee	6	32
Geen mening/weet ik niet	9	47

32. Is het u bekend dat ouders met een laag inkomen via de Rotterdampas een jeugdtegoed (275 euro voor kinderen van 4 t/m 11 jaar; 400 euro voor kinderen van 12 t/m 17 jaar) kunnen krijgen? (totaal = 19)

	Totaal scholen	% van de scholen
Ja	11	58
Nee	8	42

33. Bent u bekend met de kledingbank Rotterdam (Oostkousdijk) en dat gezinnen die (tijdelijk) niet over voldoende financiële middelen beschikken met een verwijfsbrief van een hulpverlenende instantie gratis kleding en schoenen kunnen uitzoeken in de kledingbank? (totaal = 19)

	Aantal scholen	% van de scholen
Ja	6	32
Nee	13	68

34. Ouders zijn voldoende op de hoogte van alle mogelijke regelingen op het gebied van kinderen en armoede (totaal = 19)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	2	10,5
Neutraal	1	5
(Helemaal) mee oneens	11	58
Weet ik niet	3	16
Anders	2, zie hieronder	10,5

- Ik durf daar geen uitspraak over te doen, heb geen idee welke ouder dat wel en welke ouder dat niet weet.
- Misschien wel, maar daar lopen ze niet mee te koop.

D. Schoolontbijt, gezonde (warme) schoollunches en andere initiatieven

Er gaan nog altijd veel kinderen zonder ontbijt naar school, dat was landelijk bijna een op de zeven kinderen (14 procent) en wordt gelukkig iets beter. Er is nog een lange weg te gaan naar gezond ontbijt, ruim 70 procent kiest voor brood met zoet beleg. De meeste kinderen eten te weinig groente en fruit: volgens de Richtlijnen Goede Voeding aten bijna vier op de tien kinderen in de leeftijd van een tot twaalf jaar in de periode 2014/2016 voldoende fruit, en ruim vier op de tien voldoende groente (CBS). Een ongezond voedingspatroon bij kinderen verhoogt het risico op het ontstaan van ziekte zoals obesitas, diabetes type 2 en hart- en vaatziekten in hun latere leven. Daarnaast leidt een ongezond voedingspatroon mogelijk tot slechtere schoolprestatie. Een schoollunch zou kinderen op jonge leeftijd kunnen leren gezond te eten.

35. Hoeveel kinderen op uw school komen regelmatig zonder ontbijt naar school, denkt u?

(totaal = 20)

36. Kunt u een ruwe schatting maken van het percentage kinderen op uw school dat regelmatig zonder ontbijt naar school komt? (totaal = 20)

Aantal scholen	Aantal kinderen	Geschatte percentages	Belangstelling schoolontbijt
2	Zeer veel	70, 60	2
9	Veel	25, 30, 30, 30, 30-40, 40, 50, 50, 55,	5 (plus 1 misschien)
5	Niet veel/niet weinig	10, 10, 20, onbekend, onbekend	1 (plus 1 misschien)
4	weinig	0, 2, 5, 5, onbekend	1

Omdat het geschatte percentage door de ene school regelmatig wordt gevonden en door een andere zeer veel is dit met elkaar in overeenstemming gebracht.

37. Hoeveel kinderen op uw school krijgen niet elke dag een gezonde (warme) maaltijd, denkt u?

(totaal = 20)

38. Kunt u een ruwe schatting maken van het percentage kinderen op uw school dat niet elke dag een gezonde (warme) maaltijd krijgt? (totaal = 16)

Aantal scholen	Aantal kinderen	Geschatte percentages	Belangstelling gezonde (warme) schoollunch
4	Zeer veel	70, 60, 60, 65	3 (1 misschien)
3	Veel	30, 30, 50	1
5	Niet veel/ niet weinig	10-15, 15, 20, 20, onbekend	1
3	(Zeer) weinig	2, 3, 5	1
5	Onbekend	onbekend	2

Omdat het geschatte percentage door de ene school regelmatig wordt gevonden en door een andere zeer veel is dit met elkaar in overeenstemming gebracht.

39. Indien hiervoor financiële middelen beschikbaar komen, heeft uw school dan interesse in deelname aan (een pilot) schoolontbijt, gezonde (warme) schoollunch of schoolfruit. Meer antwoorden mogelijk. (totaal = 20)

	Aantal scholen	% van de scholen
Ja, in schoolontbijt	9	45
Ja, in gezonde (warme) schoollunch	8	40
Ja, in schoolfruit	11	55
Geen van deze drie	2	10
Weet ik niet	1	5
Anders	5, zie hieronder	25

Uit de antwoorden bij anders blijken nog drie scholen geïnteresseerd te zijn:

- Wel interesse, maar zou graag dit gefaciliteerd en ondersteund hebben. De school is voor onderwijs, zorg moet vanuit een andere hoek komen
- Dat zou ik moeten overleggen, schoolfruit doen wij al aan mee. Met veel leerlingen en uiteenlopende pauzerooster is het logistiek wellicht een enorme uitdaging, maar wie weet...
- Het is niet de bedoeling dat wij de taak van ouders over gaan nemen maar als dit de enige manier is om deze kinderen te helpen dan staan wij daar voor open.
- We investeren in het gedrag, niet in voorzieningen.
- Wij eten iedere ochtend fruit op school. Als een leerling geen fruit bij zich heeft, wordt er fruit gedeeld of gekocht. Wij doen jaarlijks mee aan het schoolontbijt en geven daar ook veel aandacht aan.

40. Zijn er op uw school initiatieven om arme ouders te ondersteunen? Zo ja, wilt u deze omschrijven en eveneens wat de succesfactoren zijn? (totaal = 8)

- De ouders betalen geen ouderbijdrage, kind kan deelnemen aan alle activiteiten en cadeau's in de ramadan. De ouders krijgen ramadan pakket van de school.
- Ja voedselbank, kledingruil, elkaar helpen.
- Ja, ouders in de ouderkamer steunen elkaar. In de ouderkamer is voorlichting voor ouders, ouders gaan samen naar de kringloopwinkel.
- Maatschappelijk werk en themaochtenden in de ouderkamer waarbij ouders informatie kunnen krijgen. Collega's die helpen met het invullen van een fondsaanvraag.
- Hulpverlening via schoolmaatschappelijk werk. Oud-meubilair meegeven. Regeling ouderbijdrage. In noodsitua-

ties zorgen dat een kind een boterham krijgt.

- Ja ,geven van kleding, er is altijd brood en beleg in de school. Oud meubilair, boeken en computers worden eerst aan gezinnen gegeven.
- Ja, schoolmaatschappelijk werk ondersteunt zoveel mogelijk. Hij heeft een persoonlijke band met ouders.
- Ouderkamer en schoolmaatschappelijk werk.

41. Er is een zorgwekkende toename van jongeren met schulden. Wordt op uw school in de hoogste groepen aandacht besteed aan financiële educatie? (totaal = 20)

	Aantal scholen	% van de scholen
Ja	10	50
Nee	8	40
Nee, maar wel belangstelling voor trainingsprogramma's	2	10

E. Thuissituatie

Kindvoorzieningen bieden is niet voldoende. Er moet tegelijk iets worden gedaan aan de thuissituatie. Armoede en schulden zorgen voor een gebrek aan zekerheid en stabiliteit thuis en voor stress en spanningen. Het verbeteren van de inkomenssituatie, oplossen van schulden en andere problematiek moet dus gelijk worden aangepakt.

42. Het armoedebeleid moet vooral gericht zijn op de thuissituatie van de kinderen, stabilisatie van de thuissituatie en verbeteren van toekomstperspectief van kinderen en ouders, kindvoorzieningen zijn onvoldoende (totaal = 20)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	17	85
Neutraal	1	5
(Helemaal) mee oneens	1	5
Weet ik niet	1	5

43. Om armoede te bespreken en om door te kunnen verwijzen is een vertrouwensrelatie nodig. (Welke investering doet uw school in relatie met ouders? Meer antwoorden mogelijk. (Totaal = 20)

	Aantal scholen	% van de scholen
Kennismakingsgesprekken	18	90
Er is een medewerker ouderbetrokkenheid	18	90
Investering ouderkamers	16	80
Veel huisbezoeken	10	50
Anders	5, zie hieronder	25

- Inzet schoolmaatschappelijk werk.
- Regelmatig oudercontacten en bijeenkomsten op school.
- Via de schoolmaatschappelijk werker.
- Samen school maken (school-ouders-kinderen-partners).
- Zoals al eerder genoemd, is de schoolmaatschappelijk werker betrokken bij alle ouders. De school is excellent op het gebied van ouderbetrokkenheid. Wij zouden in tafelgesprekken ook armoede kunnen bespreken.

44. Indien iemand op school vermoedt dat er sprake is van (problematische) armoede in een gezin, wordt er vanuit school contact opgenomen met de ouders? (totaal = 20)

	Aantal scholen	% van de scholen
Altijd	6	30
Vaak	5	25
Soms	4	20
Zelden of nooit	3	15
Weet ik niet	2	10

45. Toelichting (totaal = 8)

- Altijd is een 'groot' begrip, maar ook hier doen wij wat we kunnen al dan niet met behulp van de schoolmaatschappelijk werker.
- Dat geldt voor zoveel leerlingen. Dat is een dagtaak op zich.
- De gesprekken verlopen positief, zo hebben wij ook geholpen met medisch kinderopvang zodat ouder voor zichzelf kan zorgen. Kinderdagverblijf was onbetaalbaar voor haar.
- De school heeft naast maatschappelijk werk ook intern begeleiders, een schoolpsycholoog en een orthopedagoog.
- Dit verloopt bijna altijd via schoolmaatschappelijk werk. Veel ouders schamen zich en weten het goed te

verbergen.

- Leerkracht en intern begeleider zijn de eerste aanspreek personen. Dan komt schoolmaatschappelijk werk en directie.
- Schoolmaatschappelijk werk heeft deze taak.
- Wij hebben een aandachtsfunctionaris.

Mogelijk hebben scholen soms, zelden of nooit ingevuld als dit via het schoolmaatschappelijk werk gaat, dan doet de school het dus niet zelf maar gebeurt het wel.

46. Binnen onze school weet iedere leerkracht bij wie hij/zij moet zijn bij een vermoeden van problematische armoede of andere ernstige problemen binnen een gezin (totaal = 20)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	16	80
Neutraal	1	5
(Helemaal) mee oneens	2	10
Weet ik niet	1	5

47. Er is een goede samenwerking met hulpinstanties (zoals wijkteam) ingeval er sprake is van (problematische) armoede in een gezin (totaal = 20)

	Aantal scholen	% van de scholen
(Helemaal) mee eens	9	45
Neutraal	8	40
(Helemaal) mee oneens	1	5
Weet ik niet	2	10

48. Toelichting (totaal = 6)

- Dat zou ik aan maatschappelijk werk en psycholoog moeten vragen.
- De ervaringen wisselen nogal.... ik heb niet op het netvlies hoe de ervaringen zijn wanneer het sec om armoede gaat.
- Last gehad van veel wisselingen schoolcontactpersoon wijkteam.
- Ons wijkteam is onzichtbaar en op afstand. Dit is serieus een zorg!!
- Ouders vertrouwen school en via schoolmaatschappelijk werk worden acties uitgezet of de vertrouwenspersoon die de schoolmaatschappelijk werker ingeschakeld. Alleen blijft het naar mijn mening lang liggen bij het wijk-

team. Dit kan sneller.

- Via de intern begeleider.

49. Heeft u het idee dat uw signalen voldoende worden opgepakt door hulpinstanties? (totaal = 20)

	Aantal scholen	% van de scholen
Ja	3	15
weet niet	13	65
nee	4 maal anders	20

- Dertien scholen weten het niet. De scholen die anders hebben ingevuld, blijken ontevreden te zijn:
- Wel door schoolmaatschappelijk werk, niet door wijkteam
- Onze ervaring is dat de hulp laat wordt aangeboden.
- Daar is veel te weinig geld voor.
- Werkt buitengewoon bureaucratisch.

50. Hoe vaak maakte u de afgelopen twee schooljaren mee dat gezinnen uit huis werden gezet? Graag toelichten. (totaal = 18)

Bij een school gebeurde dat de afgelopen twee jaar vermoedelijk vier keer (moeilijk alles dossiers na te zoeken), bij drie scholen twee keer en bij vier scholen een keer. Een andere school meldt geregeld te maken te hebben met Centraal Onthaal (opvang bij dak- en thuisloosheid). Bij zes scholen niet en drie weten dat niet. Bijna de helft van deze scholen heeft dus te maken met huisuitzettingen.

51. Hoe vaak maakte u de afgelopen twee schooljaren mee dat gezinnen werden afgesneden van gas en licht? Graag toelichten. (totaal = 18)

Dit weten scholen niet (13) of zij denken dat dat niet het geval is (5).

52. Bent u bekend met het armoedebeleid van de gemeente? (totaal = 20)

53. Vindt u het armoedebeleid van de gemeente voldoende? (totaal = 20)

	Aantal scholen		
	Ja	nee	Weet ik niet
Bekend met armoedebeleid gemeente	3	17	
Is armoedebeleid gemeente voldoende	2	1	17

54. Hoe kan dit beter? (totaal = 4)

- Beter communiceren met school en ouders.
- Door informatieverstrekking aan de ouders te geven.
- Ik weet van de pilots met betrekking tot Mobility Mentoring en ben benieuwd wat dat oplevert in Detroit, Alphen aan de Rijn, en wijken in Rotterdam waar dat draait. Wat ik er van gelezen heb lijkt mij dat een mooie ontwikkeling op dit gebied.
- Meer investeren in de problematiek en aan de voorkant acties uitzetten, minder reactief reageren, maar juist pro-actief.

55. Wordt er in de wijk voldoende samengewerkt op het gebied van armoedebestrijding? (totaal = 20)

	Aantal scholen	% van de scholen
Ja	4	20
Nee	5	25
Weet ik niet	11	55

56. Hoe kan dit beter? (totaal = 5)

- Hierin heb ik ook een rol. Mijn taak als directeur binnen school is meer dan veel omvattend, aan extra taken kom ik vaak niet toe.
- Kan beter want de directie is nergens van op de hoogte en dat in een wijk die de op een na armste wijk in Nederland is.
- Meer, beter en vaker info vanuit experts aan ouders over wat er mogelijk is en vanuit vertrouwen 'de drempel' verlagen om hierover te praten. De ouderconsulent kan hier een goede rol inspelen, maar heeft hier ook ondersteuning in nodig. Je zou eigenlijk vanuit iedere cultuur een ouderconsulent/vertrouwenspersoon moeten hebben die makkelijk bruggen slaat. Wellicht meer uren op dit vlak voor schoolmaatschappelijk werkers die het vertrouwen van ouders bij ons al heeft maar omkomt in het werk (en dan kopen wij vanuit ons eigen budget al extra uren in!). Niet alles kan op het bordje van de leerkracht/ouderconsulent liggen.
- Nu is er veel aandacht voor armoedebestrijding.
- Moet ik me eerst in verdiepen.

57. Het zou goed zijn als er praktische handvatten komen hoe om te gaan met gezinnen in armoede (totaal = 20)

	Aantal scholen	% van de scholen
Helemaal mee eens	9	45
Mee eens	9	45
Neutraal	1	5
(Helemaal) mee oneens	0	0
Weet ik niet	1	5

F. Contactgegevens

58. Heeft uw school een medewerker ouderbetrokkenheid en zo ja, zou u naam en mailadres willen doorgeven (zodat we deze kunnen informeren over nieuwe regelingen. (totaal =21)

Negentien scholen hebben een medewerker ouderbetrokkenheid.

59. Wilt u op de hoogte gehouden van de uitkomsten van dit onderzoek? Dan graag uw naam, functie, school en mailadres

Vijftien scholen geven hun gegevens door.

Hieronder het relaas van een van de Delfhavense scholen die goede ervaringen heeft opgedaan met veerkrachtraining.

Wij werken sinds drie jaar met het innovatieve 'Leer- en veerkracht' gebaseerd op de wetenschap vanuit de positieve psychologie en de werking van het brein, zeker ook juist met betrekking tot wat armoede doet met het brein/gedrag/ontwikkeling. Ontwikkeld door Dr. van Zundert. Er zijn ondertussen meerdere scholen die dit driejarige traject zijn ingestapt. Binnen Nederland zijn wij de school die het verst gevorderd is in deze aanpak die wij vanuit 'zorg' om leerkrachten en leerlingen zijn gestart. Als school in een Rotterdamse achterstandswijk zien wij dagelijks de noodzaak om kinderen niet alleen uit te rusten met cognitieve vaardigheden maar ook met een compleet pakket aan vaardigheden op mentaal, emotioneel, gedragsmatig en sociaal vlak. Sterker nog, een groeiend aantal studies laat zien dat wanneer je gericht en intensief werkt aan veerkracht en welbevinden van leerlingen, hun leerprestaties en –motivatie toenemen.

Het omgekeerde is ook waar: onderzoek toont aan dat wanneer leerlingen stress ervaren hun leervermogen geblokkeerd wordt. Tevens blijkt dat de werking en ontwikkeling van de hersenen van kinderen uit gezinnen die langdurige armoede kennen negatief beïnvloed wordt (bron: Mobility Mentoring van Nadja Jungmann/Peter Westdorp januari 2017). Daarbij is er een hoog armoederisico waar het gaat om kinderen van niet-westerse herkomst. In Rotterdam groeit 1 op de 4 kinderen op in een gezin dat met armoede te maken heeft. Gezien onze leerlingenpopulatie hebben we hier met een dubbel risico te maken. Aan armoede gerelateerde risicofactoren (slechte voeding, slechte huisvesting, instabiele relaties, huiselijk geweld, verwaarlozing en ziekte) spelen eveneens een rol. Dergelijke omstandigheden leveren veel stress op die van directe (negatieve) invloed is op de werking van de hersenen en het zelfbeeld. Functies als impulsbeheersing, werkgeheugen en mentale flexibiliteit zijn cruciaal om succesvol te kunnen zijn. Uitgerekend deze functies hebben te lijden onder de stress waar veel kinderen in onze wijk in meer of mindere mate mee te maken hebben.

Echter het feit dat het brein neuroplastisch is gebleken, maakt dat wanneer er op de basisschool al ingezet wordt op het aanleggen, trainen en verstevigen van bepaalde (helpende) neurale verbindingen, kinderen hier zowel op korte als op lange termijn profijt van kunnen hebben. Echter, dit heeft vooral kans van slagen wanneer dit gedurende de hele schoolperiode met grote regelmaat aangeboden wordt (aldus Trimbos), zoals in een 'whole school approach' (een aanpak die geldt voor de hele school: team én leerlingen). Het bewust investeren in en inzetten op het vergroten van de mentale veerkracht zou kinderen de basis kunnen geven voor een toekomst waarin zij zich gezond, gelukkig en succesvol staande kunnen houden. Op deze manier maken zij kans om uit de vicieuze cirkel te kunnen stappen. De inspectie heeft ons onlangs de hoogste score, 'goed' gegeven met daarbij de opmerking dat wij een sociaal zeer veilige school zijn. Wij zien dit ook terug in het pedagogisch klimaat in de groepen wat steeds verder verbetert. De aanpak vanuit dit traject versterkt het pedagogisch vermogen van de leerkrachten; ze worden empathischer, treden ouders en kinderen met meer aandacht en minder oordelend tegemoet, stralen meer rust uit en gaan veel meer uit van de krachten en positieve kanten van alle kinderen, wat het pedagogisch klimaat/de veiligheid/onderlinge relaties ten goede komt. Stress blokkeert het leervermogen en daar ligt in onze

Armoedeplatform Delfshaven
armoedeplatformdelfshaven@gmail.com

Het armoedeplatform Delfshaven is eind 2017 opgericht. De kerngroep van het platform bestaat uit mensen van de gebiedscommissie Delfshaven, het Centrum voor Jeugd en Gezin Rijnmond, de gemeente Rotterdam, WmoRadar, project Goed Bezig en Geloven in Spangen en Zorgvrijstaat.

Vormgeving
Mirjam Ippel, Ippelwerkt

Met dank aan
de basisscholen in Delfshaven